

AESCULUS

38ste JAARGANG
NUMMER 75
JUNI 2025

Botanische tuin

ARBORETUM

OUDENBOSCH

Coverboom: *Aesculus glabra*

tekst Yvonne van Andel, foto cover Jochem Matthijsse

De oorspronkelijke vindplaats van de *Aesculus glabra* ligt in het midden en zuidoosten van de Verenigde Staten. De boom is in 1808 in Europa in cultuur gekomen. 'Glabra' komt van glaber en betekent kaal of zonder beharing. Wanneer de knoppen uitlopen met het nieuwe blad, is het blad niet zichtbaar behaard. De Nederlandse naam is Gladde pavia. Het is de staatsboom van Ohio, de buckeye-staat. Buckeye is de Engelse benaming voor pavia soorten.

De boom kan 20m hoog worden, maar meestal blijft hij kleiner. De kroon is rond. De bast is ruw, bij oudere bomen sterk gegroefd en in dunne plakjes afschilferend. De knoppen zijn cilindrisch, lang toegespitst en niet kleverig. Gekneusde takjes stinken, maar dat hangt af van ieders persoonlijke geurbeleving. Het blad

bestaat meestal uit vijf, soms tot 7 blaadjes. De kleine bloemen zijn bleekgeel of groenachtig geel. De zeven meeldraden reiken tot buiten de bloem.. De bolster is aanvankelijk bezet met stekels. Deze vallen met het verdikken van de bolster geheel of gedeeltelijk af. De zaden in de bolster hebben een klein hilum. De naam buckeye komt er vandaan, het betekent letterlijk 'oog van een bok'. De soort wordt in ons land zeer weinig aangeplant. De herfstkleur is soms fraai oranjegeel.

De Pioniers in de staat Ohio droegen buckeye-zaden in hun zakken om zich te vrijwaren van reumatiek, een gewoonte die ze meenamen uit Europa. De zaden zijn giftig. Vroeger werd met name de schors medicinaal gebruikt. Het hout wordt gebruikt voor meubels, vloeren en muziekinstrumenten.

foto's Jochem Matthijsse

AESCULUS

38ste JAARGANG, NUMMER 75,
JUNI 2025

Aesculus is een blad voor en door vrijwilligers van Stichting Arboretum Oudenbosch. Het verschijnt tweemaal per jaar, in juni en december. Aesculus deelt informatie over het werk en de activiteiten van Stichting Arboretum Oudenbosch en biedt ruimte voor artikelen over bomen, planten en tuinen en alles wat daarmee verband heeft.

Colofon:

Uitgave

Bestuur stichting Arboretum Oudenbosch
www.arboretumoudenbosch.nl

email

info@arboretumoudenbosch.nl

Bezoek- & postadres

Achter 't Postkantoor 1,
4731PM Oudenbosch.

Redactie

Yvonne van Andel

Marja Hoebink, tevens eindredacteur

Johan van Oosterhout, coördinator a.i.

Ellen van der Peet

Vragen, opmerkingen of suggesties voor de redactie?

Mail naar redactie@arboretumoudenbosch.nl

Vormgeving

SUZIP: Suzanne van Andel

& GPML: Yuri Jansen

Advertenties

Wim Rennings

Druk

Novum Drukkerij, Oudenbosch.

Oplage

1.500 exemplaren

Verspreiding

Aesculus wordt verspreid onder vrijwilligers, begunstigers, sponsors en geïnteresseerde bezoekers van Arboretum Oudenbosch.

ISSN 2325-7730

Vrijwilligers, begunstigers en belangstellenden kunnen kopij aanleveren. De redactie beslist over plaatsing en behoudt zich het recht voor stukken aan te passen dan wel in te korten. De inhoud van het artikel blijft de verantwoordelijkheid van de auteur.

In deze Aesculus:

Boekbespreking

Blauwe bloemen, de kleur van de hemel in je tuin. Rob Leopold over bloemen in die ene kleur.

Jardín de Cactus

Temidden van cactusplantages op Lanzarote, koos alleskunstenaar César Manrique voor de ontwikkeling van zijn botanische 'Cactustuin'

Het belang van de wilde natuur

In de loop der eeuwen heeft de mens allerlei pogingen gedaan om grip te krijgen op de natuur.

En verder:

Overpeinzing van de voorzitter	2
Plant en mens	4
Botanical Guardians	10
Boekbespreking	14
Mens, Plant en landschap	18
Opgespit	22
Jardin de cactus	24
Beschermde status Aesculus collectie	33
Uitnodiging lezing	35
Het belang van de wilde natuur	36
Onmisbaar in 't groen	45
Ontwikkelingen in en rond het Arboretum	46
In antwoord op uw vraag	55

EDITIE 75!

Trots ben ik op deze nieuwe Aesculus en ook wel opgelucht. Trots, omdat hier maar liefst editie 75 voor u ligt! Het is een prestatie van formaat, dat we als stichting Arboretum vanaf maart 1988 tot nu jaarlijks twee edities van ons huisblad hebben uitgebracht met nieuws over de ontwikkelingen in de tuin en interessante artikelen over bomen en planten. De eerste tien jaren deden we dat onder de naam 'de Linde' en vanaf editie 18 (maart 1997) onder de naam 'Aesculus'. Aanvankelijk verscheen die nog in zwart-wit druk maar sinds december 2013 in de voorliggende kleurrijke, professionele vormgeving. Zo is de redactie er door de jaren heen, in wisselende samenstelling en sterkte, toch mooi in geslaagd 75 edities te verzorgen. Chapeau!

Opgelucht ben ik omdat het uitbrengen van deze editie met een sterk onderbezette redactie een zorg was. Eind vorig jaar nam Evert Jan van de Kaa onder dankzegging afscheid na tien jaar gewaardeerd lid van de redactie te zijn geweest. Tegelijkertijd moest Ellen van de Peet om persoonlijke redenen een stapje terug doen. Terwijl het zoeken naar versterking van de redactie niet vlotte, werd de onderbezetting wel heel nijpend toen onlangs ook onze eindredacteur Marja Hoebink noodgedwongen tijdelijk moest passen. Gelukkig was er met alle ingezonden artikelen al de nodige kopij beschikbaar en vonden we Niels Herijgens, columnist in BNdeStem, direct bereid om de eindredactie voor deze editie waar te nemen. Zodoende kon met de gebruikelijke inzet van de vormgevers editie 75 toch uitgaan. Dank aan ieder die hieraan bijdroeg. Grote vraag blijft, wie komt onze redactie versterken?

Johan van Oosterhout
Voorzitter

foto Fred de Grunt

kom én geniet bij de Jezuïet

Jezuïetenplein 1 | 4731 HX | Oudenbosch | 0165-329477 | mail@dejezuïet.nl

Plant en mens

Waarin lijken wij op planten -
iets heel kleins kan grote gevolgen hebben

door Yvonne van Andel

Als een damesmug uit is op voedsel, en een mens ruikt verleidelijk genoeg, prikt ze een gaatje in een blootliggend stukje huid en spuit er een beetje bloedverdunner naar binnen, om daarna haar maag te vullen met bloed. Het slachtoffer reageert daarop, en probeert de aanvaller iets aan te doen, vaak te laat. Er is wel een lichaamsvreemde stof in het lichaam binnengedrongen. Gelijk wordt een verdedigingsmechanisme in gang gezet en verschijnt ter plekke een vaak jeukende muggenbult (galbult).

Een ander voorbeeld is dat een mens iets dat lichaamsvreemd is, inkapselt met bindweefsel. Het lichaamsvreemde voorwerp wordt zo op zijn plaats verankerd. Dit gebeurt bijvoorbeeld met een implantaat.

Nu stappen we over op een proces bij planten. Met de wetenschap dat het bovenstaande niet echt te vergelijken is, maar het helpt een beetje.

Planten die gallen vormen

Plantengallen worden vaak veroorzaakt door insecten. In ons land zijn 366 galmuggensoorten belangrijke galvormers. Ze zijn meestal enkele millimeters groot.

Insecten die in ons land thuishoren, hebben weliswaar ons land als woonplaats, maar ook hun eigen plant, hun waardplant. Galmuggen leggen eitjes in hun eigen waardplanten. Gelijktijdig bij het afzetten van de eitjes in zijn waardplant, spuit de galwesp ook een ietsiepietsie gif. Het gif is een imitatie van het groeihormoon van de plant. Dat gebeurt bijvoorbeeld in de bladknop.

café

Stroop

Café - Eeterij - Pension

Pastoor van Breugelstraat 23 - Bosschenhoofd
tel. : 0165 - 316793 www.cafestroop.nl

Villa Deste

De parel van Tivoli Oudenbosch

- BAR
- LUNCH
- DINER

Jezuïetenplein 33 Oudenbosch | www.villadeste.nl | 0165 726 996

Het ingespoten stofje zorgt ervoor dat het bladweefsel op dat plekje gaat opzwellen. De galmug weet dus precies waarop zijn waardplant gaat reageren, en hoe.

Uit de eitjes komen larfjes, die zelf ook een stof afscheiden die de verdere groei van de gal bevordert. De boom wordt als het ware gemanipuleerd tot samenwerken. Zodat insectenlarven beschermd kunnen leven binnen in de gal. Ze eten er ook vaak van. Het huishouden van het blad kan, om de gal heen, weer gewoon verder.

Eitjes in de larfjes

Plantengallen op bladeren zijn het meest zichtbaar. De vergroeiingen op wortels, stammen, takken en knoppen alleen voor een geoefend oog. Uiteindelijk zal een aantal larfjes zich gaan verpoppen in de gal. Als volwassen insecten bijten ze een gaatje in de gal en vliegen ze weg.

Vaak kom je gallen met meerdere gaatjes tegen. Er zijn ook insecten die hun eitjes in al bestaande, verlaten gallen leggen. Het kan nog gekker: sommige insecten leggen hun eitjes met hun legboor in de larfjes die in de gallen zitten. Wanneer zo'n eitje uitkomt wordt het gallarfje door het rooflarfje opgegeten.

In Nederland komen vele soorten gallen voor, die gebruikmaken van verschillende gastheren of waardplanten. Elk insect veroorzaakt weer een andere gal. En behalve insecten (galwespen) zijn sommige schimmels, bacteriën en virussen ook veroorzakers van gallen. De verschillende soorten galveroorzakers kunnen aan de galvorm worden herkend. Soms lukt het ook het galwespje zelf te spotten. Om al die soorten uit elkaar te kunnen houden moet je een echte gallenkenner zijn.

Knikkers, schoteltjes en mutsen

Wie geen specialist is maar wel nieuwsgierig, kan het beste beginnen bij de zomereik. Alleen al op de zomereik komen meer dan vijftig soorten gallen voor. De eik maakt gallen in de vorm van knikkers, schoteltjes, vruchten, hoedjes, mutsen en nog meer. De gallen zijn meestal genoemd naar hun uiterlijke verschijning; ananasingal, aardappelgal, kegelgal, driekante steekgal, stuitergal, knoopjesgal, enzovoort.

Vergroeiing van bladeren door plantengallen

Lensgallen van galwesp *Neuroterus quercusbaccarum*

Coatinc West Brabant is samen-
gegaan met The Coatinc Company

Coatinc West Brabant beschermt vandaag de generaties van morgen

The Coatinc Company is de pionier in metaalveredeling met een visie voor de toekomst. Bij ons draait het om het beschermen en verfijnen van metaal én om het beschermen van de komende generaties. Met een sterke focus op duurzaamheid omarmen we technologieën die niet alleen vandaag, maar ook morgen en daarna van waarde zullen zijn. Onze oppervlaktebehandelingen bieden onbegrensde mogelijkheden voor industrieën wereldwijd, terwijl we onze planeet en toekomstige generaties beschermen. Samen bouwen we aan een wereld waarin kwaliteit, innovatie en verantwoordelijkheid hand in hand gaan.

Thermische
behandelingen

Oppervlaktebehandelingen

Coatings

Finishing

Assemblage

Productie

Distributie

Customer service

Quality

NOVUM drukkerij

Markt 54 • 4731 HR Oudenbosch

T. 0165 - 31 23 92

E. info@drukkerij-novum.nl

www.drukkerij-novum.nl

Grafische wensen? Wij denken én doen met u mee!

In het Arboretum zijn veel exoten ook weer waardplanten van specifieke insecten. Daarin zijn geen gallen waar te nemen, door afwezigheid hier van die insecten. Het betekent weinig biodiversiteit; daarvoor zijn de bomen en struiken die hier thuishoren onontbeerlijk.

Frans koningspaar

Opmerkelijk is dat de robiniagalmug *Obolodiplosis robiniae* de meest algemene galmug in Nederland is. Dit is een recente immigrant, die pas in 2008 voor de eerste keer in Nederland is gemeld. De waardplant is *Robinia pseudoacacia*. De larven leven in de bladeren en veroorzaken daar opvallende bladrollingen.

Robinia is een van de oudste Amerikaanse bomen in de Europese cultuur. De rage van het bezit van exotische planten, vooral aan de Europese vorstenhoven in de zestiende en zeventiende eeuw, deed ook de robinia haar weg naar Europa vinden. In 1601 werd de eerste 'Europese' *Robinia pseudoacacia* uit zaad gekweekt door Jean Robin, lijfarts van het Franse koningspaar Henri IV en Maria de Medici.

Inmiddels is ook bekend dat de robinia in Europa zich gedraagt als een woekerende boomsoort. Het galmugje is vrij recent nagereisd, in de grootschalige houtimport in Italië van robiniahout als vervanger van tropisch hardhout.

Inkt en looizuren

Mensen zouden geen mensen zijn zonder wetenschap. Er zijn toepassingen voor bepaalde plantengallen. Vroeger werd galnoteninkt gemaakt. Gallen bevatten de stof tannine. Vermengd met ijzersulfaat en water levert dat zwarte inkt op. De echte inktgallen komen in Nederland niet voor, maar onze galappels bevatten voldoende tannine om inkt mee te maken.

Gallen werden ook verhandeld voor gebruik in de leerindustrie. Uit de gallen werden de looizuren gehaald. Er zijn ook gallen die hun toepassing hebben gekregen als geneesmiddel.

Bronnen:

- De Natuurkalender, van Nature Today
- Wageningen University, diverse publicaties
- EIS Kenniscentrum Insecten
- plantengallen.com

De aardappelgalwesp

In het voorjaar kunnen de aardappelgallen in grote aantallen aan de eiken hangen. De gallen zijn kleine, sponsachtige vormen tot vijf centimeter groot. De kleur varieert van groenwit tot geel, roodachtig met paars. Later in het jaar worden ze bruin. Binnenin kunnen zich wel dertig larven ontwikkelen en zich voeden - de boom heeft die taak toebedeeld gekregen.

De aardappelgalwesp (*Biorhiza pallida*) heeft een bijzondere leefwijze. In de gallen, meestal zichtbaar aan de bladonderzijde, ontwikkelen zich larfjes. In de zomer vliegen de volwassen galwespjes uit. Dit zijn zowel mannetjes als vrouwtjes, die vervolgens paren. De vrouwtjes kruipen in de grond en zetten hun eitjes één voor één af op jonge wortels van eiken. De insecten die hier uitkomen zijn larfjes die ook weer gallen veroorzaken, ook weer op de wortels.

In februari komen de galwespjes uit de wortelgallen uit. Het zijn allemaal vleugelloze vrouwtjes, die helemaal

naar boven in de boom wandelen. In de bladknoppen zetten ze hun eitjes af. Geen mannetjes in deze fase. Na een zachte winter kan de hoeveelheid aardappelgallen aanzienlijk zijn in eiken.

Aardappelgal

De Botanic Guardians van Nederland

Hortus botanicus Leiden

Tekst Hanneke Jelles, foto's Cunie Sleijpen

Zoals de meeste lezers van Aesculus weten is Arboretum Oudenbosch één van de leden van de Nederlandse Vereniging van Botanische Tuinen. Binnen de redactie ontstond het idee om in een rubriek in ons blad de andere NVBT-tuinen voor het voetlicht te brengen. Dit keer is het de beurt aan de Hortus botanicus Leiden.

Hortus Overzee in Den Helder en de Botanische Tuinen Universiteit Utrecht gingen de Leidse Hortus in deze rubriek voor, maar chronologisch gezien was Leiden er eerder: in 2025 bestaat de Universiteit Leiden 450 jaar, en de Hortus een eerbiedwaardige 435 jaar. De Leidse Hortus is daarmee de oudste botanische tuin van West-Europa. Het verzoek van de gemeente Leiden om 'de ledige plaatse' achter de Universiteit beschikbaar te stellen voor een tuin lag er al sinds 1587. Doel was studenten geneeskunde er kennismaakten met planten; van levensbelang, immers veel geneesmiddelen werden van planten gemaakt. Op 9 februari 1590 werd de Universiteit Leiden eigenaar van de grond achter het Witte Nonnenklooster aan het Rapenburg, nu het Academiegebouw.

Japanse tuin met Zelkova

Smalbladige Es,
Fraxinus angustifolia, rond 1818

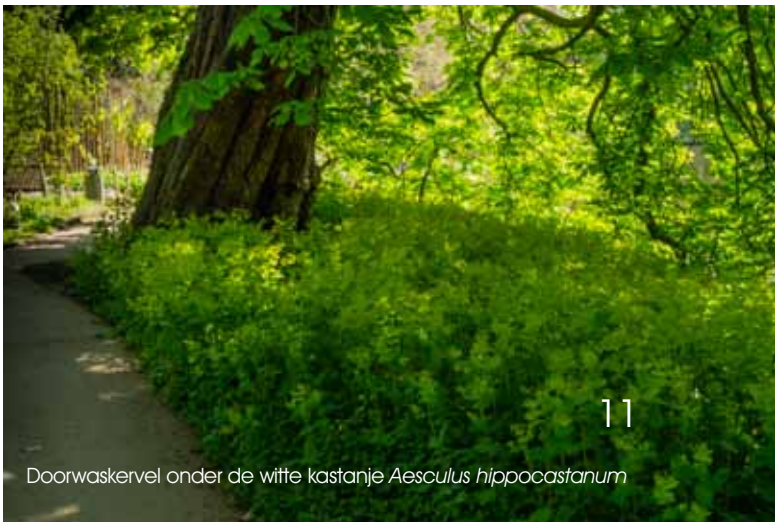
Notenveld

Zelkova serrata 1830

Chineze tuin

Doorwaskervel onder de witte kastanje *Aesculus hippocastanum*

KLUS WIJS

Oudenbosch

Zandeweg 29
4731 NA Oudenbosch
0165-314003

Ma. t/m Vr. 8.30 - 18.00
Zat. 8.30 - 17.00

www.kluswijs.nl

VAKGARAGE OUDENBOSCH

ALTIJD VERTROUWD DICHTBIJ

U bent bij ons o.a. aan het juiste adres voor:

✓ Onderhoud & reparatie	✓ Occasions
✓ APK keuring	✓ Schadeherstel
✓ Banden, trekhaken	✓ Private & Zakelijk lease
✓ Accessoires	✓ Pechhulp

WWW.VAKGARAGEOUDENBOSCH.NL

Boschendijk 165d | 4731 DD Oudenbosch | T (0165) 31 16 30

De Keukenhaven

KEUKENS, BADKAMERS, IN- EN EXTERIEUR

Prof. v. Ginnekenstraat 27, 4731 JX Oudenbosch, Tel: 0165330557, info@keukenhaven.nl, www.keukenhaven.nl

Witte paardenkastanje *Aesculus hippocastanum*

Vleugelhoot, *Pterocarya fraxinifolia*, rond 1812-1818

Cluyt en Clusius

Heel groot was de Hortus in die begintijd niet: een schamele 35 bij 40 meter. Er werd gezocht naar een plantenkenner die behalve zijn kennis ook een collectie planten mee zou brengen. Toen 1594 de Hortus gereed was om beplant te worden was de leiding as in handen van tuinbaas Theodorus Clutius (Dirck Outgaertsz. Cluyt) en prefect Carolus Clusius (Charles de l'Écluse). Omdat de verlatiniseerde namen zo op elkaar lijken spreken we meestal van Cluyt en Clusius. Wandel door de Clusiustuin, het voorste gedeelte van de Hortus; een reconstructie op basis van een plattegrond uit 1610. Indertijd bestond de collectie uit ruim duizend planten. Cluyt en Clusius verzamelden planten met een geneeskrachtige werking, maar ook allerlei andere die ze interessant vonden, zoals tulpen, zonnebloemen en tomaten.

Kastanjes in Leiden

Dwaal door de verschillende tuindelen, bezoek de Wintertuin met z'n vleesetende planten, bekijk de dichtbegroeide tropische kassen en snuffel rond in de nieuwe Mediterrane Tuin. De monumentale bomen zijn natuurlijk genieten: een treurbeuk, met de entplek veel hoger dan die in Arboretum Oudenbosch, en veel andere bekende en onbekende bomen. *Aesculus* heet dit tijdschrift – Carolus Clusius nam in zijn boek *Rariorum plantarum historia* uit 1601 een afbeelding van een kastanje op. Hij kende de soort dus maar we denken dat die indertijd nog niet in de Leidse Hortus stond. Kastanjeliefhebbers uit Oudenbosch zullen evengoed genieten van de omvangrijke witte paardenkastanje uit 1841 aan de Witte Singel, of van de Japanse kastanje uit 1860 op het Notenveld, met z'n gladde bolsters en vruchten met een vlek in de vorm van een hart. Ben je alweer een poosje niet in Leiden is geweest: bezoek de tuin ergens tussen woensdag en zondag, want dan is tussen 11 en 4 de splinternieuwe tentoonstelling Planten & Planten open in de Sterrewacht.

Varenbladige beuk *Fagus sylvatica* 'Asplenifolia' rond 1818

Informatie

naturetoday.nl

hortusleiden.nl

Boekbespreking

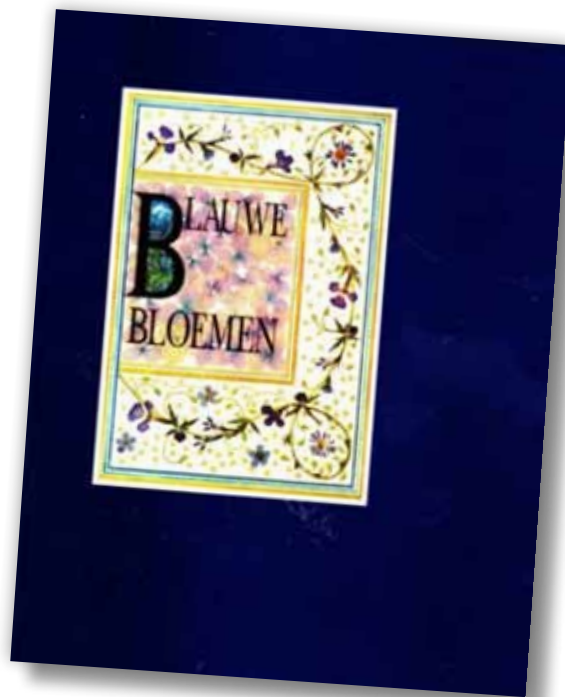
Blauwe bloemen, de kleur van de hemel in je tuin

Tekst Ellen van der Peet, Foto's
Ellen van der Peet tenzij anders vermeld

Meestal heb ik het in deze rubriek over een net verschenen boek, maar in het kader van het thema *Mens en plant*, leek het me een goed idee om weer eens terug te kijken op uitgaven die belangrijk zijn geweest voor de tuinierende mens in Nederland - en via Piet Oudolf uiteindelijk wereldwijd. Want nog steeds kunnen deze oude tuinboeken een grote bron van inspiratie zijn.

Een belangrijk persoon in onze hedendaagse tuingeschiedenis is dichter en tuinfilosoof Rob Leopold (overleden in 2005). Hij en zijn vrouw waren de eigenaren van kwekerij De Cruydt Hoek, waar ze werkten met wilde bloemenmengsels. Leopolds boek *Blauwe bloemen* is een klassieker geworden. Het begon simpelweg met het plan van Leopold om een boek over alleen maar blauwe bloemen uit te brengen. Hij pakte de telefoon en zorgde met zijn enthousiasme ervoor dat tuinvrienden, kwekers en liefhebbers de pen pakten om hun gevoelens voor bloemen van die ene kleur op papier te zetten. Want dat is wat bloemen en planten doen: ze raken ons gevoel door hun schoonheid en rijkdom.

Het boek is opgedragen aan Karl Foerster (1874-1970), ook een pionier. Hoewel hij lange tijd achter het IJzeren Gordijn woonde, was hij voor zowel Mien Ruys als Piet Oudolf een belangrijke bron van inspiratie. Foerster had ook al eens een boek over blauwe bloemen geschreven: *Blauer Schatz der Gärten* (eerste versie 1940). Een plantencatalogus, die vol stond met schitterende, gedetailleerde aquarellen in kleur. Ook de illustraties in

Leopolds boek zijn prachtig: nauwelijks foto's, wel tekeningen en afbeeldingen van droogbloemen. De kleur blauw - écht blauw, de kleur van de lucht - bestaat overigens nauwelijks in de bloemenwereld. Vaak zijn het meer lila- en paarstinten die we als blauw ervaren.

Blauwe tuin van Ton ter Linden in Ruinen. Foto Gert Tabak

In de jaren negentig zijn veel, zeer interessante tuinboeken verschenen. Soms tuinpoëzie, soms liefdevolle verhalen over de ontwikkeling van de eigen tuin, met een schat aan informatie over planten en het gebruik ervan. Ze zijn bij tweedehands boekwinkeltjes zowel op internet als in de winkelstraat te krijgen, opgestapeld in soms vergeten hoekjes. *Blauwe Bloemen*, ook uit die tijd, is een boek voor op je nachtkastje, om af en toe een stuk in te lezen. Het inspireerde mij en ik kijk nu met extra veel belangstelling naar wat er aan blauwe bloemen te vinden is.

Ton ter Linden

Meester van de blauwe tuin was Ton ter Linden. Zijn tuin in Ruinen is eigenlijk nog steeds ongeëvenaard. Hoog oprijzend blauw, van veelal eenjarige. Wie zijn tuinen destijds heeft bezocht, zal zich die zeker herinneren. Wat een werk moet dat zijn geweest! En dan ook nog steeds ervoor zorgen dat de bloei van de border het najaar haalt. Het waren de jaren tachtig en negentig - de gouden tuindecennia, zou je terugkijkend kunnen zeggen. Wat zegt Ter Linden in het boek van Leopold? 'Met blauw is het begonnen.' En dan doelt hij niet op de blauwe borders. Na de aanleg van een rozenperk zit hij ontevreden te kijken naar het eindresultaat. Te stakerig, te kaal. Hij gaat op zoek naar iets blauws bij de roze rozen. IJl groeiende bloemen, fijntjes, waar de rozen bovenuit kunnen dansen. Dit proces vormt uiteindelijk de basis van al zijn borders: weven, dansende bloemen, feestjes.

Piet Oudolf fan van blauw

Ook de tekst van Piet Oudolf in het boek is, in het licht van zijn huidige ontwerpen, reuze interessant. Blauw bloeiende planten hadden zijn voorliefde. Maar hoewel zijn opdrachtgevers, de tuineigenaren, steeds tevreden zijn, is hij zelf iedere keer weer teleurgesteld over het eindresultaat. Te veel blauw! Het resulteert in een forse aanpassing in zijn ontwerpen. Waar hij eerst met 70 procent blauw werkt, is dat daarna nog maar 30 procent. Hij zoekt het vooral in de paars-lilablauwe tinten. 'Hemelsblauw, azuur, is natuurlijk prachtig, maar er mankéert niets aan, het is te maagdelijk, puur en klaar, en het mist al gauw de spanning die ik als schorpioen nog altijd zoek!', schrijft hij. Nu al voorziet hij zijn tekst van een gratis borderrecept. Oudolf deelt zijn ontwerpen graag en raadt mensen aan hun favoriete stukje uit zijn ontwerpen te knippen. Dit stukje border past bij het plantenaanbod uit die tijd. Zijn kleurenpalet laat nu heel andere kleurschakeringen zien en ander plantgebruik.

Ter Linden komt trouwens tot dezelfde conclusie als Oudolf: ook hij gebruikt de mauve tinten, lila's en grijzen bij de blauwen. 'Als ook rood niet verboden is, biedt blauw ongekennde mogelijkheden', zegt hij. We kennen ze immers allemaal, mensen die bij voorbaat bepaalde kleuren niet in hun tuin willen hebben. Het betreft vaak de kleur geel!

Blauw vastleggen in beeld

Fotograferen van blauw is erg lastig. Probeer maar eens het blauw van irissen vast te leggen, een blauw dat naar paars neigt. Je ogen nemen het anders waar dan de lens. Zonder zonlicht komen de tinten beter over, merkte ik. Didier van Koekenberg schrijft in *Blauwe bloemen* over zijn filmavonturen met Rob Leopold. Films over verfplanten, geneeskrachtige kruiden, bijen en vlinderplanten, het behoud van de hortus (om welke hortus het gaat, wordt niet vermeld) en de boerentuinen. Daarna kwamen bermen en het Thijsssepark aan de beurt. Met Leopold die enthousiast blauwe bloemen aanwijst, die met veel moeite - maar meestal niet goed - op film vastgelegd kunnen worden. Hij eindigt zijn verhaal met zijn ervaringen met de tuin van Ter Linden: 'Met zijn blauwe tuin heb ik de grootste moeite, en al staat

Rob mij hevig aan te vuren, soms roep ik overtuigd over mijn schouders: Ton, jammer! Niet te filmen!'

Iris rectulata, het blauw van irissen laat zich het best fotograferen in de schaduw. Zo intens is de kleur.

In dit licht bezien, is het totale boek uitermate interessant. Tuincoryfeeën vertellen over hun passie voor blauwe bloemen, of zoals in het geval van Romke van der Kaa hun antipathie ertegen - maar die is graag in de contra. Een lange lijst met veel bekende namen uit vervlogen jaren passeert de revue. Teksten van eeuwen terug, zelfs Shakespeare verschijnt op het toneel. Bijdragen van Karl Foerster en Ernst Pagels (1913-2007), die nu worden beschouwd als belangrijke mensen binnen de ontwikkeling van de 'natuurlijke beplantingsstijl', die in Nederland bekend werd als de *Dutch wave*, en waar wereldwijd Piet Oudolf het gezicht van is.

Indianenbloem, het hemelsblauw van *Camassia Leichtlinii*. Bloeit in mei

Oudenbosch. Fenkelstraat.

Nu ook voor al uw sleutels

FIETSEN MAKERIJ

Ouderwets vakmanschap voor een fatsoenlijke prijs!

Fenkelstraat 3 • 4731 JA Oudenbosch
0165 - 202353 • fietsenmakerij.sb@gmail.com
www.fietsenmakerij.bike

Döner center

Atman

Tel: 0165 - 31 01 01 Fax: 0165 - 32 25 02

Fenkelstraat 8, 4731 JB Oudenbosch www.atmanoudenbosch.nl
zo t/m do 15:00 - 23:00, vr & za 15:00 - 02:00, bezorgen 16:00 - 22:30

DE BIECHT

EETCAFE

Markt 52, 4731HR Oudenbosch
0165 331 504
Reserveren@eetcafedebiecht.nl
www.eetcafedebiecht.nl

BINNEN/BUITEN SCHILDERWERK

- renovlies plakken en sausen
- spuitwerk latex en lak
- kaleien en keimen

MANITAS BV

Mathieu & Mathias Maas
Info@manitasbv.nl

Heel veel blauwe bloemen

Ondertussen wordt in het boek een groot scala aan blauwtinten uit de natuur geïntroduceerd, die te gebruiken zijn in je tuin. Sommige planten waren destijds heel gewoon, maar zijn nu veelal uit tuinen verdwenen of ouderwets te noemen. Het maartse viooltje. Het blauw van *Hepatica nobilis*, oftewel het leverbloempje, waarvoor afgelopen winter in de tuinbladen opeens weer aandacht was. Het vergeet-me-nietje, dat zich zo mooi laat toepassen met bloeiende tulpen, behorend tot de echte azuurblauwen. Ze passeren allemaal de revue. Het is een kleine schatkist, dit boek, gevuld met blauwe bloemen, vol nuchtere en soms ronduit poëtische overpeinzingen. Een bron van inspiratie, ook in 2025.

Blauwe bloemen en bijen

Verontrustend is de tekst van L.G.M. Hensels. Hij schrijft dat voor bijen een blauwe bloemkleur voedsel betekent. Het verdwijnen van korenbloemen uit het akkerland was al in 1993, toen het boek verscheen, desastreus te noemen. Dat gold voornamelijk voor honingbijen, schrijft Hensels. Maar hij vindt tegelijkertijd dat de aandacht te veel uitgaat naar de honingbij, en te weinig naar de wilde bijensoorten. Waaronder alle hommels maar ook zeer gespecialiseerde bijen, zoals de klokjesbij, die zeer selectief gebruikmaakt van een klein aantal bloemen. De *Campanula*-soorten bijvoorbeeld. Bloemen die zeldzaam geworden zijn, of zelfs helemaal uit de natuur zijn verdwenen.

Anno 2025 is dit alles nauwelijks verbeterd. Experts geven ook nu nog aan dat te vaak wordt gekeken naar de honingbij, en te weinig naar wat wilde bijen nodig hebben om te overleven. De tuinliefhebber maakt juist tijdens het tuinieren kennis met wilde soorten. Hommels kent bijna iedereen, het zijn frequente tuinbezoekers. Bovendien geldt: zonder hommels geen tomaten, want honingbijen kunnen geen tomatenplanten bestuiven. 'Plant blauwe bloemen' schrijft Hensels, 'en je krijgt een tuin vol zoemers'. Een mooi advies om dit artikel mee af te sluiten. 🌿

Bloemenweides zoals in Kirgyzstan: met zo veel blauw zien wij ze in West-Europa nauwelijks nog. Brian Kabbes organiseert botanische reizen naar dit geweldige land, voor botanisten en plantenliefhebbers. Foto Meneer Vermeer tuinen Facebook

Deze foto bewijst dat er bloemen bestaan met de kleur van de hemel: *Nemophila* (Bosliefje) op een veld in het Hitachi Seaside Park Japan. Het plantje is heel goed te zaaien in je eigen tuin, en kan ook in de halfschaduw gebruikt worden. Ruim strooien, het bloemetje is maar klein. Ik zaai *Nemophila menziesii* 'Baby blue eyes'. Foto wiki media

Foto openbare bron

Blauwe bloemen (1993), samengesteld door Rob Leopold en Rietke Verel, uitgegeven door uitgeverij Terra en 't Widdie Vool, is alleen nog tweedehands verkrijgbaar.

Meer lezen over Blauwe bloemen? Op vruchtbareaarde.nl/artikelen/RobLeopold.html is een interessante bespiegeling op dit boek te vinden.

Mens, plant en landschap

rond Oudenbosch in de negentiende eeuw

door Theo Hoebink

Fragment uit de oudste topografische kaart (1841) Alleen bomen zijn weergegeven. Opvallend zijn de vele (donkergroene) percelen met hakhout en de uitgebreide houtwallen rondom de Heinsberg.

Tussen het Europese deel en de grote bloemenborder van het Arboretum ligt als onderdeel van het eerste ontwerp een lange aarden wal, onregelmatige begroeid met verschillende soorten heesters en aan het einde een grote zomereik. Deze houtwal is, samen met het naastgelegen koeienpoeltje, bedoeld als verwijzing naar het traditionele landschap in de omgeving.

Het is een mooi voorbeeld van de manier waarop de bewoners van onze streken bij de inrichting van het landschap planten gebruikten als een belangrijk hulpmiddel. Ze vormden een effectieve kavelafscheiding die met een zeer dichte, ondoordringbare begroeiing het eigen vee binnen en het grote wild buiten moesten houden. Via het gebruik van doornige struiken zoals de meidoorn fungeerden ze als een soort natuurlijk prikkeldraad. Ze vroegen om regelmatig onderhoud en de daarbij vrijkomende takken en stammetjes dienden als brandstof en als 'geriefhout' voor bijvoorbeeld gereedschap en bouwmaterialen.

Het landschap waar ze een belangrijk onderdeel van vormden staat in dit artikel centraal. Het jaarthema 'plant en mens' is daarbij de rode draad, waarbij we ons richten op de directe omgeving en op de negentiende eeuw. Dat laatste is een bewuste keuze. In deze eeuw was er sprake van zodanige revolutionaire veranderingen dat het eeuwenoude traditionele landschap in relatief korte tijd ingrijpend werd omgevormd. Daarmee werd de basis

gelegd voor het agrarisch landschap zoals we dat tegenwoordig kennen.

De eerste helft van de negentiende eeuw

Het verhaal van de landschappen in Nederland in negentiende eeuw was tot voort kort nog tamelijk onbekend. Dankzij het werk van historicus Auke van der Woud is die leemte voor een belangrijk deel opgevuld. Recent publiceerde hij, kort na elkaar, twee lijvige boeken: 'Het lege land 1800-1850' en 'Het landschap, de mensen, Nederland 1850-1940'. Uit de titels kun je afleiden dat halverwege de negentiende eeuw allerlei zaken begon te kantelen. Vóór 1850 was de mens vrijwel volledig afhankelijk van wat de natuur aan bestaansmogelijkheden bood. Dankzij nieuwe kennis, revolutionaire technieken en andere 'moderne' ontwikkelingen werd deze eenzijdige, afhankelijke, relatie verbroken. Beetje bij beetje begon de mens de regie in handen te nemen. De gevolgen voor het landschap waren groot.

Het beeld dat veel mensen hebben van het oude traditionele landschap, is sterk bepaald door de beelden zoals die door kunstenaars werden vastgelegd. De negentiende eeuw was de eeuw van de romantiek. Dat betekende dat we te maken hadden met sterk geïdealiseerde landschappen met vooral heel veel majestueuze bomen en een fraai gestoffeerd landschap. De werkelijkheid in grote delen van Nederland was compleet anders. Er waren nauwelijks bossen, lanen of solitaire bomen. In 1833 bedroeg het bosareaal slechts 5% van het totale oppervlak van Nederland. Bosbouwkundige kennis, laat staan het beheer of aanplant van bossen, was er niet.

Auke van der Woud schrijft: "Bomen hadden vooral een gebruiksfunctie, ze waren nuttig als bouw materiaal of brandstof. Bomen in openbaar gebied, niemandsland, hadden geen lang leven, ze zouden worden gestolen. In het particuliere domein stonden geen overbodige bomen, want wat overbodig was werd geveld en nuttig gemaakt."

In de tweede helft van de negentiende eeuw werd het areaal met bomen en bossen langzaam aan vergroot. Vanwege de stijgende welvaart nam de laan- en erfbeplanting toe en ook begon men met het aanleggen van bossen, voornamelijk in de gebieden die te onvruchtbaar waren voor de landbouw of waar men de alsmar stuivende zanden wilde vastleggen.

Denk niet dat er met die schaarse bomen sprake was van een kaal saai landschap. Dankzij het fijnmazige stelsel van de dichtbegroeide hagen en houtwallen kende het bewoonde platteland een kleinschalig, gevarieerd en afwisselend landschap. Een landschap dat we tegenwoordig als zeer aantrekkelijk zouden ervaren. Een beetje zoals de omgeving van de Hobbitstee uit de wereld van Tolkien. Er waren kleine akkers met heel veel verschillende soorten (veelal vergeten) akkerbouwgewassen, zoals meekrap, boekweit, hop, rode en witte klaver, spurrie, rogge, spelt, cichorei en tabak. Gewassen met elk een eigen kleur, geur en vorm.

De graslanden kenden niet het monotone groen van onze tijd. De kleuren wisselden doorheen het groeiseizoen: zeeën van witte madelieven, gele sluiers van paarden- en boterbloemen, lila pinksterbloemen, rode zuring te midden van de geelbruine tinten van bloeiend gras.

Daar konden ontelbare hoeveelheden veelsoortige insecten gedijen. Daarmee was het ook een paradijs voor de vele vogelsoorten in een omgeving met zo veel voedsel, beschutting en mogelijkheden om veilig te nestelen.

Langs de maas in de buurt op de grens van Brabant en Limburg ten noorden van Venray, ligt het beschermde landschapspark 'Maasheggen'. Het geeft een goede indruk van de situatie, zoals die in de 19e eeuw overal voorkwam. (bron: Vereniging Nederlands Cultuurlandschap)

Aan het begin van de negentiende eeuw waren er in onze streken nog maar weinig bewoners. In (Noord) Brabant zo'n 300.000. Een klein deel zat dicht op elkaar gepakt in kleine steden, de overgrote meerderheid woonde verspreid over het platteland, maar wel bij elkaar in dorpjes of buurtschappen. Het waren kleine nederzettingen in een leeg land, waar via primitieve landbouw sprake was van een zeer karig bestaan. Men was afhankelijk van de mogelijkheden die de natuur bood. In onze streken waren die niet groot. De hoger gelegen (klap)zandgronden waren onvruchtbaar en de wat meer vruchtbare lager gelegen gebieden hadden veel last van ernstige wateroverlast in winter en lente, waardoor het groeiseizoen maar kort was.

Naar schatting leefde 80% van de bevolking op een bestaansminimum. De kans om daar doorheen te zakken was, vanwege de grillen van de natuur, groot. De heiligenkalender werd goed in de gaten gehouden. Voor elke ramp- of voorspoed kon je wel een heilige aanroepen.

Buiten de bewoonde gebieden overheersten de woeste gronden. Nu zouden we deze beschouwen als 'ongerepte natuur', voor de mensen van toen waren dat als vijandige onveilige omgevingen waar je beter weg bleef. Dit landschap leek sterk op dat van de eeuwen daarvoor. Het droeg nog veel kenmerken van de late middeleeuwen. Stadjes en dorpen met landbouw vormden kleine eilanden in een uitgestrekte zee van woeste grond.

De beste manier om dat oude landschap op een betrouwbare manier te leren kennen, is om gebruik te maken van oude, zo gedetailleerd mogelijke topografische kaarten.

In Nederland hadden we daarover aan het begin van de negentiende eeuw nog niet de beschikking. Vanwege de militaire dreiging vanuit Frankrijk werd heel België al rond 1780, uniek in Europa, uiterst gedetailleerd en nauwkeurig gekarteerd. Onder de naam 'Ferrariskaart' verschenen 275 kaartbladen. Op de gehanteerde schaal (1:12.000) kunnen nog kleine details, zoals perceelgrenzen en solitaire bomen, worden weergegeven. Omdat de grafische vormgeving ook nog eens zeer goed verzorgd was, werd een prachtig beeld van het landschap opgeroepen dat goed laat zien wat hierboven beschreven is.

snijbloemen • boeketten • grote sortering kamerplanten • tuinplanten • potten • decoratieartikelen

UW BLOEMWERK IS ONS SPECIALISME

Nieuwlandweg 2

Oudenbosch

Tel. (0165) 312908

Fax (0165) 322829

E-mail: r.cappetijn@hetnet.nl

www.monicaoudenbosch.nl

manuele therapie
kinderfysiotherapie
oedeemtherapie
psychosomatische fysiotherapie
sportfysiotherapie en
oncologische fysiotherapie
bekken fysiotherapie

Boschdijk 165b | 4731 DD Oudenbosch
(0165) 313 166 www.pmc-halderberge.nl

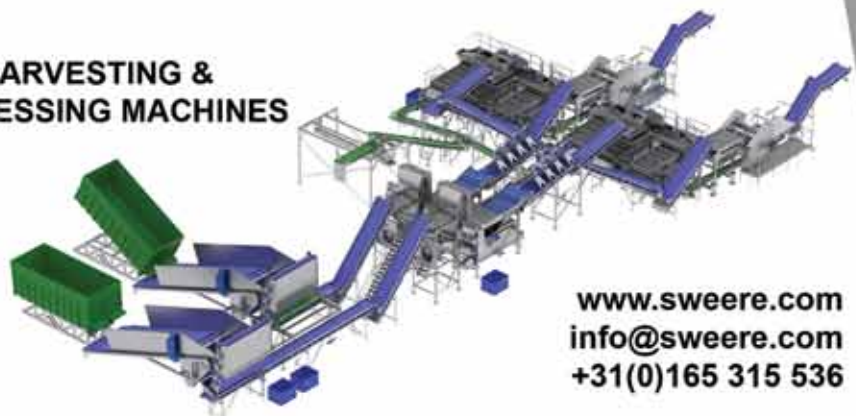

SoliPharma

SoliPharma BV
Industrieweg 11a
NL-4731 SB Oudenbosch
T +31 (0)165 31 56 19
E info@solipharma.nl
I www.solipharma.nl

HARVESTING &
PROCESSING MACHINES

Oudlandsedijk 8a
4731TB Oudenbosch

www.sweere.com
info@sweere.com
+31(0)165 315 536

Het blad 'Brecht' van de Ferrariskaart. 'Dorpen met eilanden van landbouw midden in een zee van woeste grond'. Omdat de toenmalige staatsgrenzen geen invloed hadden op de inrichting van het landschap en er nauwelijks veranderingen plaatsvonden, mogen we ervan uitgaan dat deze kaart van de Belgische Kempen uit 1778 ook voor onze streken representatief was voor het landschap van de vroege negentiende eeuw.

Uitsnede uit vorige kaart (linksboven) met veel details. De kleine percelen (de weilanden groen, de akkers beige gearceerd), de hagen en bomenrijen zijn goed te herkennen. De percelen zijn klein met (nuttig) hakhout (donkergroen) en stroken hooiland op vochtige plekken (langs de beek rechtsboven). (Bron: Online catalogus Ferrariskaart van de Koninklijke Bibliotheek van België (KBR))

De tweede helft van de 19e eeuw

Vanwege de opkomst van de industriële revolutie wordt de negentiende eeuw ook wel aangeduid als de 'ijzeren eeuw'. Het gaat wat betreft Nederland dan vooral over de periode na 1850. De invloed van die sterk opkomende industrie op de landbouw was groot. Met ijzeren en stalen producten als prikkeldraad, (diep)ploegen en eggen, machines en spoorwegen kwamen er nieuwe mogelijkheden die (bijna letterlijk) de bijl legden aan de wortels van het eeuwenoude, traditionele landschap.

Met name vanwege de vele kleine kavels, kende Nederland rond 1850 naar schatting zo'n 250.000 kilometer houtwallen, hagen, heggen, houtsingels en elzensingels. Daar is nu nog zo'n 10% van over. In het begin verdwenen de hagen geleidelijk vanwege de introductie van het prikkeldraad. Dat was heel begrijpelijk omdat de boeren verlost werden van het lastige intensieve onderhoudswerk gedurende de winter. De allergrootste kaalslag vond echter na 1950 plaats via ruilverkavelingen en andere vormen van de radicale nieuwe landinrichting.

In tegenstelling tot Engeland waar er een wet is die het oude heggenlandschap beschermt, waren de hagen in Nederland (figuurlijk) vogelvrij en hebben we hier een kaal, rationeel verkaveld landschap gekregen..

Intussen ligt daar in het Arboretum, als een soort monument ter nagedachtenis, die ene houtwal. Zoals die er nu bij staat, geeft die geen goed beeld van de toenmalige werkelijk-

heid. Hij zou voorzien moeten zijn van een combinatie van dicht in elkaar groeiende en onderling vervlochten planten als meidoorn, sleedoorn, veld-esdoorn, hulst, haagbeuk, kardinaalsmuts en gelderse roos. Wat daarbij een probleem zou kunnen zijn, is de concurrentie met naastgelegen kleurrijke bloemenborder. Een groot bezwaar van de traditioneel hoge en brede heggen was de schaduwwerking. De opbrengst van de kavels had daar behoorlijk onder te lijden. Niét als schrijver van dit artikel, maar wél als lid van de bloemengroep, zou ik ernstige bezwaren hebben tegen een dichte en hoge begroeiing van de wal. Misschien is een kleine reconstructie van een paar meter een compromis?

De houtwal in het Arboretum. In deze wal staat prominent een forse zomereik. Ook die heeft een bedoeling. Het is een verwijzing naar zogenaamde 'overstaander'. Wanneer de boeren in de winter het hout kaptten voor het eigen gerief lieten ze een aantal bomen doorgroeien om later te kunnen gebruiken als bouw materiaal zoals balken en planken. Rechts de (schaduwrijke) bloemenborder.

Maak je bezoek interessanter

Boek een rondleiding als je met je familie of collega's de tuin binnen of buiten de reguliere openingstijd wilt bezoeken. Natuurlijk kun je ook met het boekje 'bomen van herinnering' of de Kleine Mensjes Klimatroute op eigen houtje met interessante verhaaltjes een speciaal uitgezette rondwandeling maken in de tuin. Voor de kinderen is er nog altijd de gewilde kabouterzoektocht. Zo maak je jouw bezoek interessanter en leuker! Stuur je wens naar rondleidingen@arboretumoudenbosch.nl en wij zoeken snel contact.

NL Doet met team Woonkwartier

Al sinds 2011 doet Arboretum Oudenbosch mee met de jaarlijkse doe-dag van het Oranjefonds. Deze dag biedt dé gelegenheid om de aandacht te vestigen op het belang van vrijwilligerswerk. Het Arboretum als vrijwilligersorganisatie bij uitstek, mag op zo'n dag niet verstek laten gaan. Daarom waren we ook dit jaar weer van de partij. Dit keer met een team van toekomstig buur Woonkwartier. Samen met enkele enthousiaste Oudenbosschenaren hielp team Woonkwartier ons flink op weg met het 'zomer-klaar maken van de tuin'.

Atelier tuinbanken

Elk najaar worden alle eenentwintig rode tuinbanken opgehaald uit de tuin en schoongemaakt. In de wintermaanden worden de banken een voor een gecontroleerd op schade en rot. Zo nodig worden ze vakkundig en met geduld gerepareerd en van een nieuwe verflaag voorzien. Zo gaan vele banken, ooit gemaakt door de leerlingen van de voormalig LTS, al meer dan dertig jaar mee. Ook op deze manier werken we duurzaam, niks weggooien als het nog gerepareerd kan worden..

Omzichtig wordt de zilverlinde op zijn nieuwe plekje geplant.

Zo staat ie recht!
Foto's Johan van Oosterhout

Zilverlinde gespaard

Van alle zilverlinden in de Lindenlaan is deze boom gespaard gebleven. Het is een gezonde boom die is geplant nadat in de Lindenlaan eerder een ziek exemplaar was uitgevallen. Bijzonder is dat het hier gaat om een gedenkbom, die kort voor haar overlijden is geschonken door mevrouw Sonja Vervaart. Voor deze prachtige zilverlinde is aan het begin van de klimaatlaan een mooi nieuw plaatsje gevonden waar hij met de gebruikelijke zorgvuldigheid en professionaliteit opnieuw is geplant.

Familiemiddag oogst matige belangstelling

Op 6 april organiseerde de educatieve werkgroep een Familiemiddag met een interessant en ontspannend programma voor jong en oud. Op verschillende plekken in de tuin sneden vrijwilligers, al dan niet in spelvorm, een interessant thema aan of begeleiden ze een doe-activiteit in het kader van het jaarthema 'plant en mens'. Zo kon bijvoorbeeld

iedereen met uitleg over zaaimethodes een zonnebloempit zaaien en deelnemen aan de wedstrijd 'wie kweekt de grootste zonnebloem'. Die middag trok de tuin ruim tweehonderd bezoekers. Dat slechts vijfenzeventig personen, waaronder vijfenveertig kinderen, speciaal voor de Familiemiddag kwamen, was voor de organisatoren wel teleurstellend.

Opa leest voor, Foto Johan van Oosterhout

bijzondere figuren houden de wacht bij de poort, Foto's Johan van Oosterhout

Mystery tocht in Arboretum

Bij terugkomst van zijn reis naar Rome is op het station in Oudenbosch de koffer van pastoor Hellemons zoekgeraakt. Wie heeft de koffer en waar is die? Na het horen van dit verhaal gingen op 22 maart na zonsondergang zo'n tweehonderd jongens en meisjes op zoek langs zo'n 25 plekken in het centrum van Oudenbosch. In het Arboretum, waar het die avond aardedonker was, vonden ze op maar liefst vijf plekken

aanwijzingen. En ja, de koffer is gevonden! De koster had hem in de sacristie opgeborgen. Dit was een van de evenementen in het kader van 750 jaar Oudenbosch waar het Arboretum graag aan meewerkt.

mysterieuze kleuren op de bomen

Vijver met zicht op de verlichte koepel van de Kapel

Jardín de Cactus, botanische tuin en totaalkunstwerk

door Evert Jan van de Kaa

Foto's van Evert Jan, tenzij anders aangegeven

Of u dat gevoel ook kent weet ik niet, maar Willie en ik hebben soms zin om te zien hoe een plek die we lang geleden bezochten er tegenwoordig uitziet. Zo verbleven we in 1995 een weekje in Lanzarote en toerden in een huurauto over het eiland. We waren toen erg onder de indruk van de kusten en landschappen, maar ook van het werk van alleskunste- naar César Manrique. Afgelopen februari hebben we dat bezoek nog eens dunnetjes overgedaan; alles was nog even indrukwekkend, en van de in 1990 geopende en inmiddels 'volwassen' Jardín de Cactus genoten we nog veel meer dan in 1995.

Lanzarote

Lanzarote is een van de Canarische Eilanden, die samen één van de 17 autonome gemeenschappen van Spanje vormen. Voor wie dat niet direct paraat heeft: ze liggen in de Atlantische Oceaan, ten westen van Zuid-Marokko. Lanzarote ligt het verst naar het oosten en heeft een woestijnklimaat. Net als de andere eilanden is het miljoenen jaren geleden door onderzeese vulkaanuitbarstingen boven water gekomen. Overal op het eiland is het landschap dan ook vulkanisch. Nog in 1730, 1736 en 1824 zijn er op Lanzarote enorme uitbarstingen geweest, waarvan in het Timanfaya-park vele kraters en lavavelden getuigen. Die lavavelden zijn ook na een paar eeuwen vaak nog zo weinig verweerd dat er alleen maar wat mossen en vetplanten op leven.

Nadat voornoemde vulkaanuitbarstingen hun akkers hadden bedekt hebben de bewoners een interessante techniek ontwikkeld om, ondanks de geringe regenval, toch druiven en andere gewassen te kunnen telen. Dat doen ze door ze te planten in een kuil met vulkanische askorrels, die vocht opnemen uit de mist die 's nachts vanuit zee over het eiland trekt.

Aeonium lancerottense verscholen tussen mossen en korstmossen (feb 1995)

Uitzicht vanaf entree op tuin. feb 2024, foto: Willie van de Kaa

Op verschillende plaatsen op het eiland liggen steengroeves waar die askorrels werden of nog worden opgegraven. Maar voor de krap 160.000 inwoners is de landbouw met alles wat daarbij komt kijken al lang niet meer de grootste werkgever, de toeristenindustrie is nu veruit het belangrijkste. Daarvoor biedt Lanzarote natuurlijk zon, zee en strand, naast de indrukwekkende vulkanische landschappen. Maar het

heeft vergeleken met Tenerife, Gran Canaria en Fuerteventura nog wat extra troeven. Drie-maal raden aan wie het eiland die dankt... dat is... César Manrique!

APK

Onderhoud & Reparatie

Gratis gebruik leenauto's

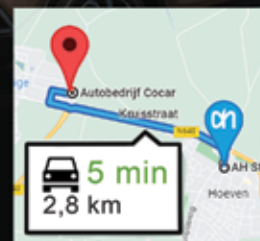
Verkoop occasions

BEL ONS!
0165 - 311811

OF KIJK OP
WWW.COCAR.NL

Cocar Oudenbosch
Nijverheidsweg 33
4731 CZ Oudenbosch

Bistro De Kroon

Eten, genieten, samen zijn.

Markt 35, 4731HM - Oudenbosch - www.bistrodekroon.nl, 0165 786 041

Het ontstaan van de Jardín de Cactus

Vanaf 1830 werd op Lanzarote de Vijgcactus (*Opuntia ficus-indica*) geteeld. Die schijfcactussen krijgen na de bloei sappige, smakelijke vruchten, maar daarvoor werden ze niet aangeplant. Nee, ze werden gebruikt als waardplant voor een insect, de cochenilleluis (*Dactylopius coccus*). En na een erg arbeidsintensieve teelt, oogst en verwerking levert die een prachtige karmijnrode kleurstof. Nadat de komst van synthetische kleurstoffen de cochenilleteelt minder lucratief maakte nam de omvang daarvan sterk af, maar op Lanzarote zijn er nog steeds een aantal Opuntia-plantages die karmijn produceren.

De grootste concentratie van die plantages lag - en ligt nog steeds - in het noordoosten van Lanzarote, rond Guatiza. Daar, in het hart van dat gebied, lag ook een troosteloze steengroeve waar ooit vulkanische as werd gedolven - die werd elders gebruikt als 'vochtvanger' voor druivenstokken en andere gewassen, zie boven. Her en der rezen uit die afgraving grillige pilaren en rotsen op van niet bruikbaar vulkanisch gesteente, en daartussen lag afval die daar gestort of ingewaaid was. Op de bovenrand stond een oude Spaanse molen. Dit desolate terrein, temidden van cactusplantages, werd door Manrique gekozen voor de ontwikkeling van zijn botanische 'Cactustuin'. In de jaren tachtig van de vorige eeuw en tot zijn overlijden in 1992 heeft hij daaraan gewerkt, ook nadat de tuin in 1990 officieel geopend was. Net zoals bij zijn andere inrichtingsprojecten werkte hij ter plekke mee aan de realisatie, waarbij hij er niet alleen op toezag dat zijn ontwerp voor de hoofdstructuur werd uitgevoerd. Nee, hij stuurde ook de realisatie van de bouwkundige elementen, de beplanting en de artistieke creaties aan, tot

Opuntia-plantage bij Guatiza (feb 1995)

Kolonie Cochenilleluizen op Opuntiaschijf
(2008, foto: Frank Vincentz; Wikimedia CC BY-SA)

in de kleinste details, en werkte daaraan ook fysiek mee. Nu, ruim 30 jaar na zijn overlijden, kunnen we de balans gaan opmaken of hij er inderdaad in geslaagd is van deze mijnbouwruïne wat waardevols en moois te maken.

De inrichting van de tuin

De steengroeve had een groot gat in het hellende terrein nagelaten. Dat is afgewerkt tot iets wat in de verte wel wat weg heeft van een voetbalstadion, maar met planten op de 'zitplaatsen' rondom. Het is een besloten, ommuurde tuin. In het centrum ligt een min of meer vlak terrein dat vier tot acht meter lager ligt dan de hoogste begaanbare terrassen rondom. Dat tuindeel beslaat ongeveer de helft van de totale oppervlakte van minder dan één ha. Dat is niet veel, ter vergelijking: Arboretum Oudenbosch meet ongeveer vier ha. Maar er is wel ontzettend veel te zien.... De tuin is ommuurd en vanaf de parkeerplaats niet zichtbaar. Je komt hem binnen door een cirkelvormige ontvangstruimte, waarvan het ontwerp teruggrijpt op de ook cirkelvormige schuilplaatsen van de geitenhouders van Lanzarote. Vandaar loop je door een gang waarin je voor het eerst een blik op de tuin kunt werpen, door een venster met ornamenten die, gezien de vorm, alleen maar door Manrique zelf gemaakt kunnen zijn.

Tuinzicht vanuit venster in entreegebouw (feb 2024)

Timmermans Verspaningstechniek gevestigd te Oudenbosch, is een metaalbewerkingsbedrijf dat de voortdurend investeert in modernisering en uitbreiding van het machinepark. Timmermans Verspaningstechniek heeft in de afgelopen periode een vooraanstaande positie bereikt als toeleverancier van diverse gerenommeerde bedrijven door geheel Nederland maar ook internationaal. Met name wanneer het gaat om de verwerking van grotere werkstukken heeft het bedrijf een reputatie hoog te houden.

**Verspaning
van 40 gram
tot 40 ton**

Neem een kijkje op onze website of maak een afspraak!
www.vtt.nl - De Gorzen 17 4731 TV Oudenbosch

sweere

*Verzekeringen
Financieel advies
Makelaardij*

Dorpsstraat 17
 4751 AH Oud Gastel
 0165 - 51 28 51

Bredaseweg 7
 4881 DC Zundert
 076 - 59 71 700

Korte Kerkstraat 2
 4793 EW Fijnaart
 0168 - 46 33 19

Vertrouwd en deskundig zaken doen! Dat leest u op onze website • www.sweere.nl

Uw bank dichtbij
RegioBank

Kamer met uitzicht boven restaurant (feb 2024)

Je betreedt daarna een - meestal zonovergoten - terras waar je ineens de hele tuin in je kunt opnemen, 360 graden in de rondte. Over een van drie brede natuurstenen trappen kom je vervolgens op het middenterrein, waar je je klein voelt tussen de zuilcactussen en euphorbiabomen die tot vele meters boven je hoofd zijn uitgegroeid. En tussen die reusachtige succulenten rijzen slanke lavarotsen uit de grond, die de mijnbouwers niet konden gebruiken en waarvan er enkele zelfs ver boven de hoogste cactussen uittorenen. Bij sommige sta je je dan af te vragen of dat nu een beeldhouwwerk van Manrique is of toch puur natuur...

Even verder komen wat kleine waterpartijen in zicht, met rechts, op een terras, een sierlijke kiosk in dezelfde stijl als het entreegebouw, bekroond met een mobile, ook van Manrique. Kort daarna bereik je, aan het eind van het vlakke tuingedeelte, het restaurant, natuurlijk weer met uitzicht over de tuin. Maar misschien is het beter eerst de trappen ernaast op te klimmen, waar op de terrassen minder hoog torenende maar niet minder imposante cactussen en vetplanten groeien. Vandaar kun je weer, via een 'room with a view' en over een spiraalvormige trap rond een hangende, stekelige mobile van Manrique afdalen naar het restaurant. Een bezoek aan de fotogenieke molen, op het hoogste punt van de tuin, wil je natuurlijk niet missen. Daar word je dan weer beloond met schitterende uitzichten over de tuin en nu ook de wijde omgeving. Voor de botanisch geïnteresseerden zoals ik resteren dan nog de smalle paadjes over de terrassen...

Aeonium arboreum 'Zwartkop' op lavarotsmassief (feb 2024)

De beplanting

Voor zo'n kleine botanische tuin is de plantencollectie toch best imposant. Er staan meer dan duizend verschillende cactussen en euphorbia's, naast andere succulenten zoals van de geslachten *Pachypodium*, *Aeonium*, *Crassula*, *Echeveria* enz. De hoge zuilcactussen en euphorbia's staan in het laaggelegen, vlakke deel - zo zijn ze beschermd tegen de sterke zeewind die hier regelmatig staat en ze anders zeker om zouden waaien. In de spleten van een grote, verder onbegroeide rode rotspartij staan wat aeoniums (*Aeonium arboreum* 'Zwartkop'). Ik denk dat die daar bewust zijn aangeplant want dat is een selectie van een soort waarvan de wilde voorouders in de meer westelijk gelegen Canarische eilanden inheems zijn. 'Zwartkop' is wel op veel andere plaatsen op Lanzarote en elders in de wereld aangeplant en *A. arboreum* is onder meer in Marokko en op veel plaatsen rond de Middellandse Zee verwilderd.

Echinocactus grusonii (bloeiwijze, feb 2024)

Langs de smalle paadjes over de terrassen staan heel veel verschillende succulenten en cactussen, sommige met forse afmetingen maar de meeste klein en fijn. Ze zijn in bedden van vulkanische askorrels geplant. Of het door de mineraalrijke bodem komt, door het intense zonlicht of door allebei weet ik niet, maar de kleuren van hun stammen, naalden en bloemen lijken veel intenser dan ik ooit heb gezien in welke kas in Nederland dan ook. Ja, niet alleen voor botanisch geïnteresseerden is er overal in de tuin heel veel te genieten, maar ook voor al wie van fraaie groeivijzen en kleurrijke bloemen houdt.

Kapel Concerten

Bezoek in 2025 de concerten en lezingen in Halderberge:

Kapelconcerten in Bovendonk Hoeven
 zo 25 mei - Sponsorconcert Anna Fedorova
 za 21 juni - Duo De Maeyer & Kende
 Za 4 okt - Marigold Quartet
 Zo 2 nov - Pianoduo Zala & Val Kravos
 Zo 7 dec - Kerstconcert Sophia Chamber Choir

Villaconcerten in de Villa in Oudenbosch
 vr 6 juni - Jong Talent in de Villa
 vr 12 sep - Jazz - Ronald Douglas & Rob van Bavel

Luisterlezingen door Leo Wolfs in de Cuyperszaal Oudenbosch
 vr 24 okt - Rusland 1: Rachmaninov - 2e pianoconcert
 vr 21 nov - Rusland 2: Rimski-Korsakov - Sheherazade

U kunt voor verdere informatie op www.cultuuroudenbosch.nl

**VISHANDEL
Schot v. Dijke**

0166 - 60 30 10

Oudenbosch Oostvaardeke
 woensdag van 14.15 - 17.30 uur;
Oudenbosch Oostvaardeke
 vrijdag van 08.30 - 12.30 uur.

de Rooy Kunststoffen B.V.

Nijverheidsweg 22
4731 CZ Oudenbosch

Tel.: +31 (0)165-317008
Fax: +31 (0)165-318763

Gespecialiseerd in formaatdelen voor alle vul, sluit- en etiketteermachines

- Klantgerichte service
- Snelle levertijd
- Hoge kwaliteit

Wormen en formaatdelen voor elk flesformaat

www.derooy-kunststoffen.com

Tot besluit

De Jardín de Cactus was het laatste 'totaal-kunstwerk' van Manrique. Misschien is het wel het meest sprekende voorbeeld van zijn ontwerpfilosofie, waarin hij infrastructuur, architectuur, interieurontwerp, beplanting en beeldhouwwerk zo combineert dat het harmonieert met de natuurlijke omgeving. En dat is niet onopgemerkt gebleven. Jardín de Cactus is nu niet alleen een vooraanstaande botanische tuin, het is vooral ook een plek die bezoekers van over de hele wereld trekt en dat zonder de achtbanen en andere kermis-attracties die meestal nodig worden geacht om dat te bereiken. Manriques uitgekende ontwerp maakt dat je er, ondanks die 350.000 bezoekers per jaar, urenlang van het vele moois en interessants kunt genieten. Mocht u ooit in de gelegenheid komen om dat ook te doen, nog één tip: tegen de middag komen de bussen uit de toeristenresorts aan en wordt het in delen van de tuin toch wel druk. Hoewel een bezoek ook dan de moeite is, kun je beter in de uren daarvoor in stilte genieten en je foto's nemen, niet alleen omdat er dan minder medebezoekers in je beeld lopen maar ook omdat de lucht dan meestal koeler en dus helderder is. 🌿

César Manrique (1919-1992)

Hij is geboren en opgegroeid op Lanzarote. In Madrid werd Manrique aan de kunstacademie opgeleid tot kunstschilder en daarna kreeg hij als zodanig internationale erkenning. Toen hij in 1968 weer op Lanzarote ging wonen en werken was het wereldwijde massatoerisme al in opkomst. Manrique zette zich als actievoerder in tegen de tomeloze hoogbouw golf die op de Canarische eilanden steeds meer kusten begon te ontsieren. Dankzij zijn goede contacten met het eilandbestuur wist hij te bereiken dat, op een paar uitzonderingen na, in Lanzarote hooguit vier verdiepingen hoog gebouwd werd. En hij propageerde dat bij nieuwbouw de lokale bouwstijl zoveel mogelijk benaderd werd. Vandaar dat de gebouwen overal op het eiland vrijwel uitsluitend witte muren hebben met groene, bruine of blauwe kozijnen. Dat komt natuurlijk de beleving van stad en land ten goede.

Belangrijker nog was dat het eilandbestuur hem vroeg om inrichtingsplannen te maken voor een groot aantal toeristisch aantrekkelijke plekken. We bezochten zijn meest bekende scheppingen in 1995 en, opnieuw, begin dit jaar. Ik noem er een paar: zijn deels in ondergrondse holtes binnen een gestolde lavastroom gebouwde woonhuis; het restaurant met zeezicht vanuit een 'oog' in de rotsen; en het kunsten-centrum rond een grot met endemische albino krabbetjes. Met deze en vergelijkbare creaties op Lanzarote en elders werd hij befaamd als een van de eerste kunstenaars die ontwierp in harmonie met de natuur. Een en ander heeft het massatoerisme naar Lanzarote zeker gestimuleerd: zowel per inwoner als per km² verwerkt het van alle Canarische eilanden de grootste toeristenstroom. Maar door de intelligente inrichtingswerken van Manrique wordt die stroom zo geleid dat de natuurlijke schoonheid van het eiland er nauwelijks door wordt aangetast.

Terugblik op de tuin vanaf het terras boven het restaurant (feb 2024, foto: Willie van de Kaa)

U heeft een klein bedrijf maar wilt een grootse uitstraling?

Dat kan! als u kantoorruimte huurt in ons representatieve kantoorgebouw aan de industrieweg in Oudenbosch.

5 Afzonderlijke ruimtes van 10m² tot 36m²

Opvang van uw zakelijke telefoonverkeer en ontvangst van uw klantenbezoek door onze centrale receptie.

Gebruik van een professioneel ingerichte vergaderkamer voorzien van internet en een LCD tv voor presentaties e.d.

Alle kantoorruimtes zijn gestoffeerd. Tevens zijn ze voorzien van telefoonaansluiting en snelle internetverbinding.

Ruime eigen parkeerplaats voor u en uw klanten.

Vermelding van uw bedrijf op modern vormgegeven reclamezuil.

Centrale ligging tussen Breda en Roosendaal op korte afstand van de A17.

- Huurcontracten per direct opzegbaar
- Vrij gebruik verwarming en electriciteit

Voor meer informatie:
0165-349330
elmar.meijer@tp-org.com

Beschermde status voor Aesculus-collectie

Tekst en foto's Johan van Oosterhout

Met het besluit van de Stichting Nationale Plantencollectie (SNP) om de verzameling paardenkastanje (*Aesculus*) op te nemen in de nationale plantencollectie, is een van de doelen van ons collectiebeleid gehaald. Een geweldige opsteker voor onze stichting. De SNP-status betekent immers dat de verzameling nationale bescherming geniet. Anderzijds impliceert dit predicaat extra zorg voor behoud, verjonging en uitbreiding van de verzameling paardenkastanjes, die wel de grootste van de Benelux is. Dat is dan weer de uitdaging voor iedereen die zich inzet voor de collectie en het beheer ervan.

Stichting Nationale Plantencollectie

De SNP is in 1988 opgericht met als doel behoud en verbetering van plantencollecties die van nationaal belang zijn. Ze richt zich op botanische tuinen met plantencollecties die vanuit wetenschappelijk, cultuurhistorisch en/of maatschappelijk oogpunt duurzaam behoud verdienen.

Sinds 2020 zet de SNP zich ook in voor het behoud van populaties van wilde inheemse planten in Nederland. Dit gaat om belangrijke populaties van bedreigde plantensoorten, vaak in terreinen van natuurbeheerders. De SNP beoogt momenteel een actievere rol in het behoud van inheemse plantensoorten en wil de terreinbeheerders ondersteunen in behoud van belangrijke bronlocaties van bedreigde soorten in Nederland.

Aesculus 'Chocolate Autumn' Gimborn pavia, maart 2013.

Aesculus laan in Arboretum vroeg in maart dit jaar

Aesculus-collectie

Op dit moment telt het Arboretum 125 wilde kastanjabomen (accessies) van in totaal twaalf verschillende botanische soorten. We missen één soort, namelijk *Aesculus parryi*, die groeit in Mexico. De huidige collectie omvat weinig bomen van natuurlijke, wilde herkomst, maar heeft wel enkele zeer zeldzame cultivars, zoals bijvoorbeeld de *Aesculus* 'Chocolate Autumn' en de *Aesculus x woerlitzensis* Koehne.

De meeste bomen zijn afkomstig van boomkwekerijen en andere botanische tuinen. De verjonging of uitbreiding van de collectie wordt steeds lastiger. Zaden uit voldoende grote populaties van wilde soorten *Aesculus* zijn steeds moeilijker te bemachtigen. Daar komt bij dat het Arboretum niet beschikt over een echte kweekfaciliteit voor het zaaien van kastanjes. Vooralsnog blijven we voor nieuwe aanwinsten aangewezen op betrouwbare kwekers en andere botanische tuinen.

Het bestuur beschouwt het besluit van de SNP als een groot compliment voor onze collectie en als een hart onder de riem voor iedereen die zich daarvoor inzet. De nieuwe status draagt beslist ook bij aan de brede waardering voor de tuin. En daar zijn we uiteraard alleen maar blij mee.

VERF | BEHANG | GORDIJNSTOFFEN | VLOERBEDEKKING | RAAMDECORATIE

**COLORS
@HOME**
PIERRE & MANJA
Blommerde

Fenkelstraat 30 | 4731 JB Oudenbosch | Telefoon (0165) 32 00 34 | E mail blommerde@colorsathome.nl

TEVENS VOOR AL UW SCHILDERS- EN BEHANGWERKZAAMHEDEN!

Budgetisolatie | Nijverheidsweg 19 | Oudenbosch | 0165 - 321 444 | info@budgetisolatie.nl

ISOLATIE VOOR ELKE TOEPASSING!

**TEGEN INLEVERING VAN DEZE KORTINGSBON KRIJGT U
10% KORTING OP HET GEHELE ASSORTIMENT!**

Vreugde meubelen.nl

wonen | slapen | vloeren

Boschendijk 189 | 4731 DD Oudenbosch | Telefoon: 0165-312615

Bij ons zit u béter!

avek

SINDS 1927

90 JAAR

**Boxspring
Ninety**

Nú met
**€ 510,-
voordeel!**

Bezoek onze shop:

RAAMSHOP

Voor alle raamdecoratie!

Complete woninginrichting: (hoek-)banken, tafels, stoelen, fauteuils, raamdeco, (maatwerk-) meubelen, vloerkleden, relaxfauteuils, boxsprings, slaapkamers, matrassen, PVC, laminaat, vinyl, tapijt, traprenovatie, lampen, accessoires etc.

Lezing: "Planten als cultureel erfgoed"

Arboretum Oudenbosch organiseert in samenwerking met de BE Sprekersacademie op maandag 7 juli aanstaande om 20.00 uur een lezing in cultureel centrum Fidei et Arti. De lezing wordt gehouden door de Vlaamse emeritus hoogleraar Marcel De Cleene, de grote kenner en verhalenverteller over de houding van de mens door de eeuwen heen ten opzichte van de wonderbaarlijke natuur om hem heen.

Marcel De Cleene was als plantenfysioloog van 1988 tot 2006 verbonden aan de universiteit van Gent. Vanuit zijn vakgebied specialiseerde hij zich in toxicologie, geschiedenis en folklore van geneeskrachtige, symbolische en ritueel gebruikte planten.

Marcel de Cleene heeft 155 wetenschappelijke publicaties op zijn naam staan en daarnaast schreef hij voor een breder publiek omvangrijke en minder omvangrijke boeken over bovenstaande thema's. Zo schreef hij samen met Marie Claire Lejeune *Compendium van rituele planten in Europa* (1999) dat vorig jaar opnieuw is uitgegeven. Bekend is ook *De plantencode* (2008) en het kloekke *De Historia Naturalis*, geschiedenis van de kruidengeneeskunde. (2019).

In de lezing van 7 juli aanstaande belicht De Cleene, hoe kan het ook anders, de rol van planten in ons cultureel erfgoed. Daarbij gaat hij in op het aloude natuurgeloof van de mens dat ervan uitging dat alle levende wezens zoals mens, plant en dier, maar ook niet-levende natuur, zoals bergen en rivieren een ziel hadden. De relictten van dit geloof spelen nog altijd een rol in onze rituelen, tradities en symboliek. Denk hier bijvoorbeeld aan het gebruik van palmtakjes, de meiboom en de roos als symbool voor de liefde.

Het wezen van de natuur om ons heen is wonderbaarlijk en het is heel boeiend om te horen hoe de mens daarmee is omgegaan in verleden en heden.

Planten als cultureel erfgoed, emeritus hoogleraar Marcel De Cleene, BE Sprekersacademie i.s.m. Stichting Arboretum Oudenbosch, Fidei et Arti, 7 juli 20.00 uur, kaarten € 12,50 inclusief consumptie.

GOED BEZOCHTE JAARVERGADERING

Stichting Arboretum sloot 2024 af met mooie cijfers, zo bleek tijdens de goedbezochte jaarvergadering. Een record-aantal van maar liefst 15.571 mensen bezocht de tuin en het aantal begunstigers steeg naar 1.137. De voorzitter vertaalde de grote belangstelling in waardering voor het werk van de vrijwilligers die de tuin openstellen, onderhouden en ontwikkelen.

De fors gestegen entreegelden en inkomsten van begunstigers worden besteed aan groot onderhoud en verdere investerin-

gen in de tuin. De eerste grote investeringen dienen zich meteen al aan. Met het rooien van de zilverlinden in de Lindenlaan, het planten van nieuwe bomen en de aanleg van een wadi in het inheemse deel, zijn duizenden euro's gemoeid.

Maar met de steun van zo veel bezoekers, begunstigers en partners heeft de stichting, gedragen door vele vrijwilligers, een stevige basis, ook financieel. Alle reden voor de voorzitter om de toekomst van het Arboretum met vertrouwen tegemoet te zien.

Het belang van de wilde natuur

Essay van Harry Mulders

Afbeeldingen: publiek domein, tenzij anders vermeld

In de loop der eeuwen heeft de mens allerlei pogingen gedaan om grip te krijgen op de natuur en die zelfs verder te modelleren naar zijn ideeën. Francis Bacon (1561-1626), Engels filosoof, stelde: *“The world is made for man”*. Descartes (1596-1650), Frans filosoof, beweerde: *“de mensen zijn de heersers over de schepping en de eigenaren van de natuur”* en volgens hem waren dieren een soort robots – misschien wel complex, maar niet staat om te redeneren en daarom inferieur aan de mens. Tegenwoordig is ‘Wildernis’ een veelgebruikte term geworden in de milieudiscussies, een soort symbool voor de zorg voor de natuur.

Het joods-christelijke wereldbeeld werd de blauwdruk voor de landbouw. Genesis 1:28 *“En God zegende hen en God zei tegen hen, word talrijk, vervul de aarde en onderwerp haar; en heers over de vissen in de zee, over de vogels in de lucht en over alle dieren die over de aarde kruipen”*. Het woord wildernis komt 245 keer voor in het Oude Testament en 35 keer in het Nieuwe Testament en altijd is de betekenis negatief. Wildernis was een vervloekt land en werd geassocieerd als iets afschrikwekkends. Vanaf de late middeleeuwen tot in de negentiende eeuw hebben verschillende kunstenaars ons hun voorstelling van die bijbelse wildernis nagelaten.

Johannes de Doper in de wildernis (Jeroen Bosch, 1498, schilderij, Museo Lázaro Galdiano Madrid)

Hagar in de wildernis (C. Corot, 1835, schilderij, MMA New York)

Vanuit Europa de wereld rond: de wildernis als vijand

De eerste kolonisten van Amerika vanaf 1600 vonden daar een barre woestinijs die overwonnen moest worden. De chaos moest geordend worden. De tekst van Genesis hierboven werd letterlijk geciteerd door de Puritein John Winthroe toen hij vanuit Engeland vertrok om naar Massachusetts te gaan aan boord van de *Arabella* in 1629. Geheel in overeenstemming met de Bijbel noemden die eerste kolonisten van Amerika en Australië het nieuwe land 'wildernis'. Door het zo te noemen konden ze Amerika en Australië beschouwen als onbewoond en dus beschikbaar voor onmiddellijke kolonisatie. De Australische ambtelijke term voor wildernis was *terra nullis*, een Latijns begrip dat 'leeg land' betekent. De Australische en Amerikaanse continenten waren echter niet 'leeg land' toen ze 'ontdekt' werden door Engelse kolonisten. Al vele duizenden jaren woonden daar Indianen en Aboriginals. Tot voor kort werd de stem van Amerikaanse Indianen en Australische Aboriginals ófwel genegeerd ófwel het zwijgen opgelegd. En als je hun bestaan niet erkent, wordt het gemakkelijker om je van hen te ontdoen: je jaagt op hen zoals je op wilde dieren jaagt. We weten dat in Amerika Indianen vaak gezien werden als 'ongedierte' dat je, zonder waarschuwing, doodschoot, man, vrouw of kind. Het beruchte Frontier gezegde was: *"de enige goede Indiaan is een dode Indiaan"*. In Australia werd zelfs voor de lol op de Aboriginals gejaagd.

Tijdens De Grand Tour (1650 tot in de negentiende eeuw) werden Engelse rijkeluiszontjes naar Italië gestuurd om de cultuursteden te bezoeken. Om er te komen moesten ze de Alpen over. In plaats van onder de indruk te zijn van de overweldigende natuur lieten ze zich blinddoeken om het natuurgeweld niet te hoeven zien. Natuur en cultuur waren duidelijk twee verschillende werelden.

Mr and Mrs Andrews (T. Gainsborough, ca 1750, schilderij, Nat. Gallery London)

In de achttiende eeuw overheersten de ideeën van de maakbaarheid van de natuur het westerse denken. De mensheid zou de natuur beter maken door cultivatie (bewerking van het land). Geordende akkers en keurige dorpjes veranderden een woeste wildernis in aangename productielandschappen. De Franse denker Montesquieu (1689-1755) schreef in 1748 dat de mensheid *"de aarde geschikter had gemaakt om te bewonen"*. Boomgaarden vol fruit en weilanden met koeien waren het idee van natuur in die tijd. Dit werd een model dat de westerse wereld lang zou beïnvloeden. Bijna een eeuw later zou een andere Franse filosoof Alexis de Tocqueville, tijdens een bezoek aan de Verenigde Staten in 1833, beweren dat *"door de vernietiging van de wilde natuur door de bakbijl de mens het landschap zo'n heerlijke lieflijkheid had gegeven."* *"Improvement"* (verbetering) was een

modewoord geworden. Er waren zelfs Amerikaanse denkers die volhielden dat het klimaat erop vooruit was gegaan sinds de komst van de kolonisten. Met elke boom die werd gekapt in het maagdelijke bos was de lucht gezonder geworden, en milder. De Franse natuurkenner George-Louis Leclerc, comte de Buffon, schilderde halverwege de achttiende eeuw dit beeld van het oerbos. *"Het is een verschrikkelijke oord vol rottende bomen, rottende bladeren, parasitaire planten, poelen met stinkend stilstaand water en giftige insecten"*. De wildernis was misvormd. Zijn denkbeelden hebben lange tijd de publieke opinie beïnvloed. Elke hectare die ontruikt werd aan de wildernis was een overwinning van de beschaafde mens op de onbeschaafde natuur. Blijkbaar waren we bang van de wilde natuur en gaven we de voorkeur aan cultuurlandschappen.

Wegbereiders naar een nieuwe kijk op de natuur

Die angst voor de ruige natuur veranderde in ontzag voor de natuur in de Romantiek. De mens was ooit één geweest met de natuur. Alexander von Humboldt (1769-1859) wordt wel de 'uitvinder van de natuur' genoemd. Hij benaderde de natuur niet alleen wetenschappelijk, maar zag de natuur in het Amazonegebied in al haar volheid.

Alexander von Humboldt (J.K.Stieler, 1843, schilderij, Charlottenhof Potsdam)

Von Humboldt was de eerste die de fundamentele functies van het woud voor het ecosysteem uitlegde. Bomen slaan water op en verrijken de atmosfeer met vocht; bomen

beschermen de bodem en hebben een verkoelend effect. Volgens hem zou menselijk ingrijpen in de natuur catastrofaal kunnen worden als we op zo'n brute wijze de natuur bleven verstoren. Von Humboldt keerde zich af van het perspectief dat de mens centraal stond. Volgens hem hangt alles met alles samen en hij noemt dit *"het web van het leven"*. Hij zag in dat de mensheid moest begrijpen hoe de krachten van de natuur werkten. Mensen konden niet zomaar de natuurlijke wereld veranderen in hun eigen voordeel. Hij waarschuwde dat de mensheid de kracht had om het milieu te vernietigen en de gevolgen daarvan zouden catastrofaal zijn. Von Humboldt wordt wel de vader van de milieubeweging genoemd. Hij is van grote invloed geweest op Romantische schrijvers en dichters.

George Perkins Marsh (1801-1882) schreef het boek *Man and Nature*. Von Humboldt had de wereld begrepen als een wisselwerking tussen de mens en de natuur. Volgens Marsh was de menselijke hebzucht onbegrensd; zo hadden boeren in Amerika de vogels gedood om hun oogst te beschermen met als gevolg insectenplagen. Hij was toen al een pleitbezorger voor een vegetarisch dieet. Amerika was in hoog tempo op weg naar dezelfde vernietiging van het milieu als de Oude Wereld. Door de vernietiging van de bossen verwoestte men ook het netwerk van vezelige wortels die schimmels aan het rotsige skelet van de aarde konden binden. Men had de bergreservoirs kapot gemaakt, waarvan het water door onzichtbare kanaaltjes doorsijpelde naar de welputten die het vee van water voorzagen en die de akkers bevloeiden. En als het bos eenmaal weg is, wordt de bodem een prooi van de wind en de zon. De sponswerking van de bodem gaat verloren. De mens was vergeten dat de aarde hem was gegeven voor het vruchtgebruik. Zijn bezorgdheid over het milieu verdronk in het fanatisme van het vooruitgangdenken.

Vanaf halverwege de achttiende eeuw gaat de kunst een belangrijke rol spelen in die positieve benadering van de natuurbeleving. De Romantiek heeft haar oorsprong in Duitsland en die Duitse dichters en schrijvers waren op hun beurt een grote inspiratie voor de Engelse en Amerikaanse Romantiek. De Romantische kunstenaars benadrukten het verlangen om één te zijn met de natuur. Edmund Burke (1729-1797) schreef in 1757: *"Een sublieme wildernis was een wildernis van een beangstigende vervoering, ontzag en eerbied in het aangezicht van de*

oneindigheid, kracht en mysterie van de natuur". Er ontwikkelde zich een totaal nieuwe manier van kijken. Goethe (1749-1832) meende: *"Door alleen maar de planten, dieren en rotsen te classificeren zouden we nooit dichterbij komen"*, en uit Faust: *"We trekken vergeefs aan de sluier van de natuur, ze is mysterieus in het volle daglicht, geen schroeven en hefboomen kunnen haar dwingen de geheimen die zij verborgen houdt voor jouw blik te onthullen"*.

In de schilderkunst waren landschappen eigenlijk altijd ondergeschikt geweest aan het thema van het schilderij. Het landschap diende als decor voor bijvoorbeeld een portret. Of zoals we bij de Nederlandse landschapsschilders zien, is het getoonde landschap vrijwel altijd een cultuurlandschap. In de Romantiek wordt de natuur zelf het onderwerp van het schilderij, vaak woest, mysterieus, overweldigend.

Rocky Mountains landscape (A. Bierstadt, 1863, schilderij, MMA New York)

Kindred Spirits (A.B. Durand, 1849, schilderij, Crystal Bridges MAA Bentonville)

In Amerika hebben de Romantische schilders van de Hudson River School veel bijgedragen aan dit nieuwe natuurbesef en ze hebben op die manier het belang van natuurbehoud onder de aandacht gebracht. Thomas Cole (1801-1848), de stichter van die schilderschool, zag in 1836 de dreigende vernietiging van de Noord-Amerikaanse wildernis en ging zijn palet gebruiken om milieubewustzijn onder de aandacht te brengen. Albert Bierstadt (1830–1902) maakte reizen naar het Amerikaanse Westen en legde de schoonheid ervan vast in talloze schilderijen.

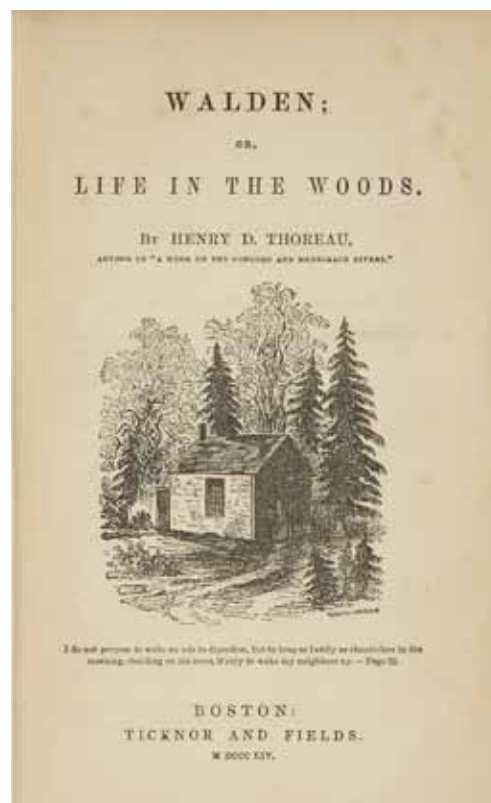
William Henry Jackson had in 1871 als fotograaf deelgenomen aan een geologische expeditie naar Yellowstone en had een serie foto's gemaakt die aan het Amerikaanse Congres werden getoond toen de leden debatteerden over de vraag om van Yellowstone (Wyoming) een National Park te maken met een oppervlakte van maar liefst 8.991 km², groter dan Nederland en Overijssel samen. Dit gebeurde in 1872 in een wet getekend door President Ulysses S. Grant. Yosemite NP volgde in 1890.

Mammoth Hot Spring, Yellowstone (W.H.Jackson, 1861, foto, Yellowstone's Photo Collection)

Alexander von Humboldt en George Perkins Marsh zijn van grote invloed geweest op het denken van David Henry Thoreau (1817-1862) en John Muir (1838-1914). Zij waren de leidende pleitbezorgers van het behoud van de wildernis in Amerika. Thoreau ging in 1845 wonen in een zelfgebouwd hutje aan Walden Pond in Concord, Massachusetts. Hij beleefde daar de 'primitieve' natuur: *"Ik ging naar het bos, omdat ik bewust wilde leven, om de essentiële feiten van het leven onder ogen te zien, en om te ontdekken of ik niet kon leren wat het mij te leren had, en niet wanneer ik dood ging ontdekken dat ik niet had geleefd"*. Wat de beschaving volgens hem gewoonlijk deed met de natuurlijke wereld was deze onderdanig maken, een ding met borders, met vaste en eenjarige planten, in plaats van het ondoordringbare moeras en de ruigten vol wilde planten.

De natuurbeschermer John Muir heeft een grote rol gespeeld bij het stichten van de nationale parken. Het gezin Muir was vanuit Schotland naar Amerika verhuisd toen John 11 jaar was. Die was zeer begaafd. Na te zijn afgestudeerd verruilde hij de Universiteit van Wisconsin voor de 'Universiteit van de wilde natuur'. Hij wandelde van San Francisco naar de Sierra Nevada. Dat gebergte is 640 km lang en 110 km breed en telt drie National Parks: Yosemite, Sequoia en Kings Canyon. Het gebied werd al 4000 jaar bewoond door Indianen. President Theodore Roosevelt (1901-1909), de groenste president van Amerika, dacht dat

Titelpagina van 'Walden' (1854) met het hutje waar Thoreau twee jaar verbleef

dit het paradijs was. In 1890 leidde Muir een succesvolle beweging om het Congres te bewegen van Yosemite Valley een national park te maken. Met recht kan hij 'de vader van de national parks' genoemd worden. Hij onderzocht de grenzen van het nieuwe wetenschappelijk terrein dat we nu ecologie noemen. Zijn angst was dat alles zou verdwijnen, verkocht zou worden. The Sierra was zijn 'mountain temple'.

Muir's recept voor lichamelijk en geestelijke gezondheid is natuurbewondering in de breedste zin van het woord. *"Thousands of tired, nerve-shaken people are beginning to find out that going to the mountains is going home; that wildness is a necessity, and that mountains, parks and reservations are useful, not only as fountains of irrigating rivers, but as fountains of life"*. Er zijn nu in Nederland huisartsen die contact met de natuur als medicijn voorschrijven bij depressie.

De stemmen van Thoreau en Muir worden pas in de twintigste eeuw gehoord.

Muir is voor onze tijd zeer relevant:

- onze angst voor opwarming van de aarde
- de deplorabele visstand
- het voortdurende afbranden van regenwouden
- uitsterven van soorten....

**Samen bouwen
aan wonen, werken
en mobiliteit!**

vanagtmaal.nl
0165 - 319 000

EP:/Jan Verdaas

BOSSCHENDIJK 11 - 4731 DA - OUDENBOSCH

TELEFOON: 0165-316111 - MAIL: INFO@EPJANVERDAAS.NL

WITGOED

BEELD & GELUID

COMPUTER & TELEFONIE

PERSOONLIJKE VERZORGING

(INBOUW) KEUKEN APPARATUUR

WWW.EPJANVERDAAS.NL

Service | Snelheid | Scherp geprijsd

"In Wildness is the Preservation of the World" (Henry David Thoreau, 1851)

De waarde van wilde natuur

Met de US Wilderness Act of 1964 werd door het US Congress besloten 'wilderness areas' in te stellen. De wettelijke definitie van die gebieden was: "Een wildernis ... wordt hierbij erkend als een gebied waar de aarde en haar levensgemeenschap onbelemmerd zijn door de mens, waar de mens zelf een bezoeker is die niet blijft hangen". In 2023 vielen er in de VS ruim 450 duizend km² onder de wettelijke bescherming van dit 'National Wilderness Preservation System'. Let wel, dat is meer dan het landoppervlak van Duitsland en de hele Benelux samen. Omstreeks de tijd dat deze wet in Amerika werd aangenomen ging men in verstedelijkt Australië ook inzien dat hun wilde land (zij noemen het bush) bescherming nodig had, en niet langer gezien kon worden als een grenzeloze ergernis voor de boer. Het idee dat men daar vroeger had van de natuur als primitief en minderwaardig begon toen af te nemen: mensen gingen in the Outback op trektocht, ver van de stad. 'Bush walkers' kregen belangstelling voor inheemse planten en dieren en de roep om natuurbescherming werd steeds luider.

In 1852 werden de mammoetbomen (*Sequoiadendron giganteum*) ontdekt in Californië. Ze kunnen wel 80 meter hoog worden. De oudste is ouder dan 3000 jaar. Die reuzenbomen werden in vroeger tijden vereerd als heilige plekken voor vergaderingen en religieuze diensten. Nu waren ze een toeristische attractie geworden. Het bleef niet bij poseren voor zo'n grote woudreus. De bomen werden massaal omgezaagd en er werden speciale zaagtechnieken ontwikkeld om dit te doen. In 1857 werd er een dansvloer gemaakt op de stomp van zo'n boom. Er was plaats voor 32 dansers. Een gedeelte van de omgezaagde boom is nog te zien op de afbeelding.

Dansvloer op de stomp van een mammoetboom
(Nagel e.a., ca. 1862, litho, UC Berkeley Library)

Echte wildernisgebieden zijn gebieden waar de natuurlijke processen intact zijn en centraal staan in de gezondheid en functie van dat gebied. In deze gebieden is de impact van mensen minimaal.

(Fig 9b) 'General Sherman' in Sequoia NP is de mammoetboom met het grootste volume
(Neal Parish, 2008, foto, Wikimedia, CC BY-SA)

Er zijn in Europa nog enkele echt wilde gebieden. Het grootste is het oerbos Bialowieza in Polen, dat nu gelukkig beschermd wordt. En het meest onwaarschijnlijke natuurreservaat van de wereld is ongetwijfeld Tsjernobyl, waar de natuur floreert als nooit tevoren: de wilde paarden en andere bedreigde diersoorten zijn teruggekomen.

Veel mensen geloven dat de roep om behoud en bescherming van de wilde natuur indruist tegen alle zegeningen die de beschaving ons mensen hebben gebracht. 'Terugkeer naar de wilde natuur' wordt door hen gezien als een omkering van de menselijke ontwikkeling die – meer dan wat dan ook – traditioneel gekenmerkt is geweest door de strijd tegen wat gezien werd als wildernis. Maar Wildernis is niet een romantisch anachronisme. Het is de baarmoeder van alle leven. Gelukkig laat voortschrijdend inzicht ons inzien dat het oerbos, wilde planten, snippernatuur, ruimte voor de rivier ... van wezenlijk belang zijn in onze moderne tijd. De eerste Europese conferentie over de wildernis vond plaats in Praag in 2009: Het behouden van wildernis gebieden werd daar niet gezien als een teruggang in de tijd, maar veeleer van het grootste belang geacht voor een welvarende toekomst voor de mensheid en alle leven. Aanbevelingen waren:

GROENEVELD
JUWELIER EN OPTIEK

GRAAG TOT ZIENS IN ONZE WINKEL!

KADE 24 - 4731 KS OUDENBOSCH
TELEFOON: 0165 - 312688
WWW.GROENEVELDOUDENBOSCH.NL

IN ONZE RUIME WINKEL VINDT U EEN ZEER UITGEBREID ASSORTIMENT IN O.A. JUWELEN, HORLOGES, (ZONNE)BRILLEN EN TROUWRINGEN. ONZE COLLECTIE IS VOOR EEN BREED PUBLIEK, TRENDY MERKEN VAN NU TOT TIJDLOZE SIERADEN.

Gall & Gall

DORPSTRAAT 188 HALSTEREN 0164-745494 EN 0165-314497

Gall Gall KESSEL'S SLIJTERIJ

Levenswijze in huis

ook voor verhuur van:

- tafels, stoelen en statiefen
- kop en schotels, borden en bestek
- tapinstallatie en bar
- diverse maten lantaarns

Alles voor uw Party@Home

info@gallengalloudenbosch.nl

www.gallengalloudenbosch.nl

Gall & Gall

**Industrieweg 24
Oudenbosch
Tel: 0165-312384
Fax: 0165-321233**

**Loon- en Grondwerkbedrijf
MARTENS**

"Keurslagerij Buyzen uw versspecialist!"

- In compleet verzorgde partyservice
- In heerlijke gourmet / fondue schotels
- In maaltijden uit eigen keuken
- In ambachtelijke vleeswaren uit eigen worstmakerij
- In smakelijke grillspecialiteiten

Keurslagerij BUYZEN

Prof. van Ginnekenstraat 20 • Oudenbosch • Tel. 0165-312525
www.buyzen.keurslager.nl • info@buyzen.keurslager.nl

- *Bescherm de bestaande wildernis;*
- *Sta toe dat er nieuwe wildernisgebieden worden gecreëerd;*
- *Probeer de beschadigde wildernis te herstellen;*
- *Recycle natuurlijke hulpbronnen;*
- *Maak gebruik van natuurlijke processen, in plaats van teveel te vertrouwen op technologie.*

Beleidsmakers hebben vaak een onwankelbaar vertrouwen in de traditionele economische maatstaven van waarde. Maar hoe bereken je de financiële waarde van de natuur en wat is de sociale en spirituele waarde van de natuur? Die spirituele waarde is minder te vatten in economische termen. Hieronder enkele belangrijke functies van ruige natuur.

1. De wildernis kan bijdragen aan individueel en sociaal welzijn, zoals de kwaliteit van het water, behoud van culturele en historische waarden, spiritueel genoeg en persoonlijke groei.
2. Therapeutisch: mensen kunnen een positieve en zinvolle verandering ervaren wanneer ze een tijd in de natuur zijn. Het kan helend zijn om depressie en traumatische ervaringen te verwerken.
3. Sociaal. Onderzoek heeft de waarde aangetoond van wilderniservaringen voor het welzijn van kansarme jongeren.
4. Karaktervorming, denk aan verkennerij en outward bound schools
5. Spirituele ervaring.
6. Educatief. Bestudering van onderwerpen zoals geologie, plantkunde, dierkunde, entomologie.
7. De wilde natuur als genenreservoir. De wildernis levert biologische informatie, is een voorraadkamer van genetische diversiteit. Er zijn daar niet ontdekte toepassingen van ogenschijnlijk nutteloze planten, die op zekere dag gebruikt kunnen worden voor de genezing van ziekten.

Tot besluit

Het concept van wildernis kun je gebruiken als een strategie om biodiversiteit te beschermen. Juist kleine stukjes wilde natuur, zoals de perken met wilde bloemen in Roosendaal, zijn zeer belangrijk voor die biodiversiteit. Er zijn genoeg braakliggende terreintjes waarop je een soort nieuwe wildernis kunt creëren. Sommige mensen noemen dit ‘snipperna-tuur’, maar wie misprijzend over snipperna-tuur spreekt, ontnemt mensen hun recht op natuur. Hoe dan ook: Je kunt alleen maar beschermen waar je van houdt!

Selectie uit geraadpleegde bronnen

- Andrea Wulf (2015) *The Invention of Nature*
- Henry David Thoreau (1851) *Walking* (lezing), en (1854) *Walden; or Life in the Woods*.
- George Perkins Marsh (1864) *Man and Nature*.
- Annie Proulx (2016) *Barkskins*.
- John Muir (1913) *Journeys in the Wilderness*.
- Annie Dillard (1974) *Pilgrim at Tinker Creek*.
- Simon Schama (1995) *Landscape and Memory*.
- Wikipedia lemma *National Wilderness Preservation System* (bezocht november 2024).
- Websites van organisaties zoals Rewilding Europe en Wetlands International.

Trots dat wij Oudenbosch nog mooier mogen maken!

VAN DEN ELSHOUT
& DE BONT WAALWIJK

DE SCHUIVEN

Terug van weggeweest. Cafetaria De Schuiven in een modern jasje inclusief Wok To Go. U kunt bij ons eten, drinken, poolen, darten enzovoorts.

Openingstijden Cafetaria/Café :

Dinsdag t/m Zondag van 12:00 uur tot 21:00 uur

Openingstijden Wok To Go :

Dinsdag t/m Zondag van 16:00 uur tot 20:00 uur

Maandag alleen open op feestdagen.

Adres: Bosshendijk 1 te Oudenbosch

Telefoonnummer: 0165-315627

Reserveren is mogelijk

Graag Tot Ziens

MK

administraties

**Uw passie is ondernemen,
onze passie is cijfers**

Een ondernemer moet kunnen vertrouwen op de cijfers en geen zorgen hebben over belastingzaken. Ons kantoor neemt deze zorg graag van u over. Dan kunt u uw aandacht volledig richten op uw business en uw klanten de service en kwaliteit bieden die zij verdienen. Dit zonder zorg om de administratieve perikelen.

Wij richten ons op het MKB met als doelgroep het kleinbedrijf en de ZZP'er. Ook de particulier die zijn aangifte uit wil besteden is van harte welkom.

**Wij werken vanuit persoonlijke benadering en
betrokkenheid bij de ondernemer**

MK administraties | Oude Antwerpsepoortbaan 56 | 4741 TL Hoeven
0165-317643 | www.mk-administraties.nl | info@mk-administraties.nl

Repelsteeltje

Bloemen & Planten

Het bloemenwinkeltje waar de natuur
nog op een sprookje lijkt

Markt 30
4731 HP Oudenbosch
0165 310 600

www.repelsteeltje.info
bloemen&planten@repelsteeltje.info

Uw kennis van wonen

Ste. Bernaertsstraat 14, 4731 GP Oudenbosch
T 0165-33 12 33 E info@vanmeermakelaars.nl W www.vanmeermakelaars.nl

Onmisbaar in 't Groen

Tekst Yvonne van Andel, foto Jochem Matthijssse

Deze keer maken we kennis met een kunstzinnig team binnen de redactie: vormgevers Suzanne van Andel en Yuri Jansen.

Iedereen die het Arboretumgebouw binnenstapt ziet de kleuren, de decoratie en de meubels die Suzanne van Andel in 2005 ontwierp. De uitvoering van het houtwerk realiseerde ze samen met haar echtgenoot en houtwerkexpert Ivo Middeldorp. Yuri Jansen is een specialist in vormgeving en uitvoering van drukwerk, en daarmee een onmisbare schakel in de redactie.

Hoe zijn jullie bij het Arboretum terechtgekomen?

Suzanne: “Door mijn ouders, of eigenlijk mijn moeder. Toen ik een jaar of elf was, was zij vrijwilliger en moest ik verplicht mee. Veel deed ik nog niet, misschien knapte ik wat kleine klusjes op. Maar ik herinner me allerlei leuke dingen nog heel goed: koekjes pikken, slootje springen, dammen bouwen in de Bansloot. En achter de pauw aanrennen. Het was destijds een heerlijke wildernis.”

Yuri: “En ik ben via Suzanne bij het Arboretum betrokken geraakt. We zijn al heel lang bevriend. Maar het terrein kende ik eerder al. Ik kwam er als kleine jongen met mijn oma, Maaïke Janssen. Die woonde aan de Lindestraat in Oudenbosch en nam altijd de kortste route naar haar werk. Ze bezat de sleutel die nodig was om over het terrein dat nu het Arboretum is, te kunnen lopen naar het Vogeltjesmuseum - wat nu het Natuurhistorisch Museum is. Mijn oma was daar destijds de curator.”

Hoe belangrijk vinden jullie het bestaan van het Arboretum als tuin?

Suzanne: “Het is bijzonder dat er een arboretum is in zo'n kleine plaats, dat ook nog eens geheel door vrijwilligers wordt ontwikkeld en onderhouden. En ook dat het al zo lang succesvol in deze hoedanigheid bestaat. Er moet zeker in geïnvesteerd blijven worden door jonge mensen, en liefst ook hun kinderen.”

Yuri: “Daarnaast vind ik het ook een mooie plek vanwege de geschiedenis. Het is een plek die veel samenbrengt. En gewoon een heerlijke locatie om te vertoeven.”

Voel je je opgenomen in het grote geheel van vrijwilligers?

Suzanne: “Mijn vrijwilligerswerk ligt geheel buiten het zicht van de mensen die in de tuin werken. Maar als ik er ben, ontmoet ik heel wat vrijwilligers. Zodat zij inmiddels bekenden zijn geworden, dat is leuk.”

Yuri: „Ik ben begonnen om Suzanne te helpen met de Aesculus. Ze wilde een specialist voor de opmaak van het glossy tijdschrift. Van de vrijwilligers ken ik, om eerlijk te zijn, alleen de andere redactieleden. Plus voorzitter Johan

van Oosterhout, maar die kende ik al uit mijn middelbareschooltijd: ik ging in Roosendaal naar het Norbertuscollege, waar hij werkte.”

En tot slot: wat zouden lezers nog meer van jullie moeten weten?

Suzanne: “Alweer heel lang geleden heb ik bij het Arboretum examenwerk geëxposeerd. Zeker 25 jaar geleden was dat: een vogelhuisjesproject in de vijver. Ook stonden er tijdens een plantenbeurs tuinhuis- en meubelontwerpen van me. Sinds de coronaperiode schilder ik ook weer. In de maand mei mag ik een aantal van mijn schilderijen exposeren in het toegangsgebouw.”

Yuri: “Van mij mag de lezer gerust weten dat ik elke keer weer trots ben op zo'n mooie Aesculus. Daarvoor wordt trouwens ook regelmatig waardering uitgesproken richting de hele redactie, en dat is fijn. Het is een bijzonder blad, voor een bijzondere tuin.”

Ontwikkelingen in en rondom de tuin

door Johan van Oosterhout

Wat de broeders van Saint Louis en de paters jezuïeten vanaf 1840 in zo'n honderdveertig jaar in het centrum van Oudenbosch hebben opgebouwd, werd in het laatste kwart van de vorige eeuw geleidelijk aan religieus erfgoed. Veel gebouwen en ook de voormalige kloostertuin kregen al een nieuwe, seculiere bestemming. Een immens grote opgave voor de lokale samenleving.

Pas de laatste paar jaren is de renovatie van de openbare ruimten in het centrum van het religieus erfgoed in een stroomversnelling gekomen. Een ontwikkeling waar ook het Arboretum zeer bij is gebaat. Daarover heb ik het verderop in dit artikel, eerst over belangrijke ontwikkelingen in de tuin zelf. Daar is de afgelopen winter flink wat op de schop gegaan.

Ontwikkelingen in de tuin

Project hoofdlaan

Gezien de publiciteit die eraan is gegeven, zal het weinig mensen zijn ontgaan dat de zeventien jaar oude zilverlinden in de hoofdlaan van de tuin afgelopen januari zijn gerooid. Oorzaak: 'uitgestelde onverenigbaarheid', een fenomeen dat Herman Wevers in zijn artikel in de vorige editie uitgebreid besprak.

Op basis van zijn advies en dat van de begeleidingscommissie, stelde het bestuur het projectplan 'hoofdlaan' op, met als vertrek- en eindpunt dat de laan - conform het originele tuinontwerp van Anton van Rooijen - als zodanig moest blijven. Als eerste is een commissie ingesteld voor het zoeken naar geschikte bomen voor de nieuwe laan. Om die straks te kunnen planten, moesten de zilverlinden worden gerooid en de plantstroken worden voorbereid.

Plantrijp maken

Voor het rooien van de zilverlinden gaven we opdracht aan Boomrooierij Weijtmans uit Udenhout. Overigens konden we twee bomen sparen, omdat die als vervanger van eerder uitgevallen zilverlinden wel gezond waren. Op 20 januari was het zover. In iets meer dan een dag rooiden medewerkers van Weijtmans vlot en vakkundig 26 bomen in de Lindenlaan, de laan waar we tot voor kort zo trots op waren. Bij het verwijderen van de stronken werd keer op keer duidelijk dat het besluit om de bomen te rooien juist was. Je zag vooral een horizontaal en vooral te weinig ontwikkeld wortelgestel voor zulke fors uitgegroeide bomen. Kort na deze 'kaalslag' kon Martens Grondwerken uit Oudenbosch beginnen met het bewerken van de plantstroken. Die zijn nu ingezaaid met *Phacelia*, een groenbemester, en laten we voorlopig met rust.

Boomkeuze

De commissie met de opdracht een voorstel te doen voor de boomkeuze heeft intussen in volgorde van voorkeur drie geschikte bomen aangedragen.

Alnus Japonica (Japanse els), een boom uit de berkenfamilie met een kegelvormige kroon die wel 20 meter hoog wordt; nieuw in onze collectie en vooral goed voor de biodiversiteit.

Professioneel rooien door firma Weljtmans

Stam op maat zagen voor vervoer

Direct versnipperen van de takken. Een flink deel blijft in de tuin!

Na een dag rooien moeten alleen de stronk nog.

Stronken laten zich gemakkelijk verwijderen

Tot slot freest de firma Martens de plantstroken

Zo wacht de laan op nieuwe aanplant. Wat een ruimte en licht voor de collectie in het Aziatisch deel.

De begeleidingscommissie beoordeelt het resultaat.

Fagus orientalis 'Iskander' (Oosterse of Kaukasische beuk), een zuilvormige boom met recht opgaande takken uit de napjesdragersfamilie; nieuw in onze collectie en maakt een monumentale indruk.

Acer cissifolium (geveerdbladige esdoorn), boom uit de zeepboomfamilie; past goed in het Aziatisch deel waarin de hoofdlaan ligt, we hebben deze boom al in de collectie.

Dit lijstje is voorgelegd aan de begeleidingscommissie. Die adviseerde om bij de keuze het gewenste eindbeeld van de laan als vertrekpunt te nemen en de lijst van relevante keuzecriteria uit te breiden. Zij doen daarvoor een voorzet en voorzien dat op basis daarvan een groter aantal bomen in aanmerking kan komen. Op z'n vroegst beslist het bestuur in het najaar welke boom het meest geschikt is. Daarna maken we een plantplan, waarin het aantal bomen, de maat en de plantplaatsen worden vastgesteld. Als dat er ligt, gaan we uitzien naar een kweker die de gekozen boom in voldoende mate en kwaliteit kan leveren. Het zal dus sowieso nog de nodige tijd nemen voordat de nieuwe hoofdlaan wordt aangeplant én... een nieuwe naam krijgt.

Bestrijding wateroverlast

Door de overvloedige regenval in 2024 was er op veel plaatsen sprake van wateroverlast en een hoge grondwaterstand. Met de bodemgesteldheid in de tuin, die op veel plaatsen een slecht of niet doorlatende leemlaag heeft, is dat nog een graadje erger. Afgelopen jaar kon op diverse momenten om die reden niet worden gemaaid, waren paden niet beloopbaar en hadden we tijdens de plantenbeurs van mei vorig jaar te maken met een modderpoel.

Met de aanleg van een wadi (een soort waterberging) in het Europese deel, hopen we

dit probleem voor een deel op te lossen. Bij hevige regenval kan het water gemakkelijk zijn weg vinden naar de wadi, die is ingezaaid met een zaadmengsel van planten die én natigheid én droogte kunnen verdragen. Langs de houtwal aan de zijde van de bloemenborder is om dezelfde reden een zinkslootje gegraven. Omdat ook het pad zelf is bewerkt en nu afloopt richting het slootje, is het wel zeker dat ook na hevige regenval het pad loopbaar blijft en het overtollige water niet de bloemenborder inloopt.

Het begin is gemaakt. Hier komt de wadi

De contouren en diepte zijn al goed zichtbaar

Klaar! Alleen nog inzaaien en afwachten of het gaat werken.

Asfalt uit de tuin

In het verlengde van de actie 'tegelwippen' van de gemeente Halderberge, is een begin gemaakt met het verwijderen van de asfaltpaden. Het asfalt ruimen was al jaren een grote wens. Niet alleen omdat asfaltpaden geen water doorlaten, ook al vanwege de eenheid van wandelpaden in de tuin. Daar komt bij dat het asfalt hier en daar craquelé is, met alle risico op struikelen.

Het verwijderen is al een hele klus. Het afvoeren is ook nog eens heel kostbaar, ware het niet dat de gemeente Halderberge in het kader van de

Netjes gemaakt dat zinkslootje langs de houtwal.

Het pad naast de bloemenborder wordt vakkundig uitgelijnd en glad getrokken.

De eerste strook asfalt is verwijderd. Nog vele m2 te gaan.

actie 'tegelwippen' dit spul gratis ophaalt. Een eerste strook asfalt van circa 28 vierkante meter, die tussen Lindenlaan en rode brug, is inmiddels verwijderd en voorzien van split. Berekend is dat we nog circa 400 vierkante meter te doen hebben, het equivalent van 4.400 stoeptegels!

- stralen • poedercoaten
- glasporelen • natlaksystemen
- metaliseren • thermisch verzinken

Industrieweg 2k
Oudenbosch

Tel. 0165 - 32 01 89
Fax 0165 - 31 78 51

www.cobla.nl

lid
metaalunie

ION
Vereniging
Industriële
Oppervlaktebehandeling
Nederland

SOETHOUDT
metaalbewerking b.v.

Soethoudt Metaalbewerking b.v. is een gerenommeerd bedrijf (sinds 1870) dat gespecialiseerd is in het vervaardigen van hoogwaardige precisieonderdelen, hoofdzakelijk op basis van verspanende technieken. Soethoudt Metaalbewerking b.v. is toeleverancier voor tal van gevestigde, voornamelijk industriële bedrijven.

Onze filosofie is dat wij pas tevreden zijn als u tevreden bent. Klantwensen staan voorop. Daarbij vormt de juiste combinatie van prijs, kwaliteit en levertijd de sleutel tot een duurzame relatie. De uitdaging, om ook voor u de juiste combinatie te vinden, gaan wij graag aan.

Soethoudt Metaalbewerking b.v.

Nijverheidsweg 27
4731 CZ Oudenbosch
0165-330160

info@soethoudt.nl
www.soethoudt.nl

Ontwikkeling rondom de tuin

Het Arboretum is als voormalige kloostertuin zelf onderdeel van het religieus erfgoed en - hoe bijzonder - als een van de eerste elementen uit het immense erfgoed van de broeders van Saint Louis in de jaren na 1987 door vrijwilligers ontwikkeld tot de tuin die het nu is. Voor de openbare ruimten rondom de tuin en voor veel gebouwen was het daarna jarenlang wachten op een nieuwe inrichting of bestemming.

Hier een klein metertje tuin inleveren.

Het grote gaashek is weg. Nu de keerwand nog verwijderen.

De lijn voor de nieuwe keerwand is uitgezet

5. Keerwand is strak gezet.

Samen de Beukenhaag veilig stellen.

Parkeerplaatsen

En dan werd eindelijk eind 2024 de braakliggende ruimte grenzend aan onze tuin en de Ankerstraat ingericht als parkeerplaats. Meteen daarna werd een aanvang genomen met de aanleg van het parkeerterrein op het Gonzagaplein, onder internaatleerlingen wel bekend als het basketbalveld. De aanleg kostte ons wel een klein stukje tuin. Daartegenover stond wel dat de keerwand en het hekwerk over de volle lengte en breedte van het parkeerterrein werden vernieuwd. De lichtmasten en in verval geraakte vanghekken van het basketbalveld zijn daarmee verdwenen. Met de aanleg van dit parkeerterrein wordt onze directe omgeving, en tegelijkertijd ook de entree van het kerkhof van de broeders van Saint Louis, een stuk fraaier.

Het gaat er goed uitzien hier

Vijvertuin de Blok

Hulsdonksestraat 35 • 4703 AP Roosendaal
0165-52 13 65 • sloop-blok@kpnmail.nl

Geopend in juni en juli
op zaterdag van 10.00
tot 16.00 uur. Ook te
bezoeken op afspraak.

Vijveradvies, -aanleg en
-renovatie.

Vijverplanten te koop
tegen hobbyprijzen.
25 Verschillende
soorten waterlelies,
groot en klein uit eigen
kweek, zolang de voor-
raad strekt.

Voor meer informatie: www.vijvertuindeblok.nl

Tolbergcentrum 164,
Roosendaal
T 0165-561895

van Bergenplein 12
Etten Leur
T 076-5011663

Raadhuisplein 4
Rucphen
T 0165-745611

Prof. van Ginnekenstraat 40a
Oudenbosch
T 0165-318447

Kennedylaan 94
Roosendaal
T 0165-556686

De Rooy Brood & Banket is een begrip in
West-Brabant. In onze ambachtelijke bakkerij
in Oudenbosch produceren we al vele jaren
het lekkerste brood en banket dat we verkopen
in onze 5 winkels, vele supermarkten,
verzorgingstehuizen en ziekenhuizen.
Inmiddels is zelfs de 5de generatie werkzaam
binnen het familiebedrijf.
Kom gerust eens een kijkje nemen in onze
vernieuwde winkel in Etten-Leur.
Daar kunt u ook ter plaatse een bakje koffie met
wat lekkers nuttigen.
Wellicht tot snel!

VAKMANSCHAP SINDS 1908
de ROOY
BROOD & BANKET

Verkoop & Reparatie

Computer - Laptop

Smartphone - Tablet

Printer - Inkt - Toner

Randapparatuur

Professor van Ginnekenstraat 7, 4731JX Oudenbosch
0165 202 988 www.klikket.nl info@klikket.nl

De Beukenhaag kan weer terug.

Mooi eindresultaat met fraai zwart hek.

Start ontwikkeling parkeerplaats Ankerstraat.

Nieuw aangelegd parkeerterrein achter onze loods nabij de Ankerstraat

Nieuwe entree

Nog fijner is dat een lang gekoesterde wens van het bestuur in februari in vervulling ging. Vanaf het parkeerterrein Achter 't Postkantoor werd een nieuwe entree naar het Arboretum gerealiseerd, die ook geschikt is voor mindervalide personen. In de loop van het voorjaar komt bovendien voor onze ingang de boombank te staan die het Arboretum als een van de negen wonderen van Oudenbosch markeert. Voor eigen rekening gaan we de verouderde fietsenrekken vervangen, een nieuwe brievenbus plaatsen en de ruimte voor de poort verder opknappen.

Al deze publieke investeringen rondom de tuin, de afgeronde renovatie van de kapel van Saint Louis en de vorderende renovatie van de oude Mariabouw, zijn een belangrijke en langverwachte upgrade voor de naaste omgeving van het Arboretum. Nu ook de plannen voor het Sint Annaplein, Basiliëkplein en Jan Gielenplein in een vergevorderd stadium zijn, komt er zicht op de voltooiing van de complexe opdracht om het religieus erfgoed van de broeders van Saint Louis en de zusters van Sint Anna een nieuw leven te geven.

Voor inwoners en toeristen zal het beslist fijn toeven worden in 'klein Rome'. En het steeds mooiere Arboretum levert daar graag zijn bijdrage aan.

De nieuwe entree vanaf parkeerterrein is in de maak!

Entree is gereed nu de ruimte voor de poort nog.

Wist u dat Monuta niet alleen voor en tijdens de uitvaart voor u klaarstaat, maar ook daarna? Bel mij vrijblijvend voor meer informatie.

Ook als u niet of elders verzekerd bent.

Monuta Ellen Kok
Parklaan 5, Oudenbosch
T 0165 - 32 63 72
I monutaellenkok.nl

Monuta **Ellen Kok**
De steun bij ieder afscheid.

Kennis, kwaliteit & service!

Techno Brabant
Nijverheidsweg 26
4731 CZ Oudenbosch
0165 330 988

Techno Brabant
Veldsteen 22
4815 PK Breda
076 542 0107

Techno Brabant
Steenspil 18
4661 TZ Halsteren
0164 444 444

Machinehandel Vergouwen
Nijverheidsweg 29
4731 CZ Oudenbosch
0165 504 131

www.technobrabant.nl

AUTOMOBIELBEDRIJF KESSEL

Havendijk 13 Oudenbosch 0165 - 313 858

uw ford en landrover specialist

WWW.LEIBOMEN.NL

UNIEKE EYE-CATCHERS VOOR UW TUIN

OP ONS FAMILIEBEDRIJF KWEKEN WIJ LEIBOMEN IN MEER DAN 25 SOORTEN, DEZE BIEDEN VEEL PRIVACY. OOK HEBBEN WIJ EEN GROOT ASSORTIMENT VORMBOMEN EN TUINBONSAI. WIJ KWEKEN OP EEN MILIEUBEWUSTE MANIER.

**BOOMKWEKERIJ
DE VOSSENBERG**
KAPELSTRAAT 6B OUDENBOSCH
TEL: 06-15092791

ALTIJD AL MET BIJZONDERE BOMEN WILLEN WERKEN?
WIJ ZIJN OOK OP ZOEK NAAR EEN FULLTIME / PARTTIME COLLEGA'S

In antwoord op uw vraag

In deze rubriek beantwoord ik vragen die rondleiders kregen van bezoekers. Onze rondleiders vertellen graag veel wetenswaardigheden als ze met een groep de tuin bezoeken. Vanzelfsprekend kunnen zij tijdens die wandelingen ook vragen verwachten. Dit zijn de drie vragen die afgelopen seizoen vaak werden gesteld.

door Yvonne van Andel
foto's Jochem Matthijsse

Hoe oud is de treurbeuk (*Fagus sylvatica* 'Pendula')?

Echt weten doen we dat niet, het bordje vermeldt 1840, de stichtingsdatum van de Latijnse school ter plaatse. Ter gelegenheid daarvan zou een boom geplant zijn. Maar dat weten we alleen van 'horen zeggen', er zijn geen geschreven documenten. Bij naspeurwerk, mede via oude foto's, lijkt die datum niet te kloppen en is de aanplant later geweest. De boom kan ook geplant zijn ter gelegenheid van óf het begin van de bouw van het klooster of toen die was voltooid, eind jaren 80 van de negentiende eeuw. Deze cultuurbomen kwamen pas na 1823 voor in de catalogus van boomkwekers, maar nog niet in Nederland. In Duitsland werd de treurbeuk al beschreven aan het eind van de achttiende eeuw.

Eigenlijk is de treurbeuk in het Arboretum een mysterie. Er is een dure

proef nodig om zekerheid van de leeftijd te krijgen, maar daarvoor moet er geboord worden in de boom. Dat doen we haar niet aan. Zeker is dat het een oude boom is waarbij het ontstaan van de vorm het resultaat is van een kroonent, een speciale enttechniek waarbij meerdere enten op gelijke hoogte op een onderstam zijn geplaatst. Dat kan ter plekke op een onderstam zijn gedaan, maar dat hoeft niet. Het kan ook gewoon in een kwekerij zijn gedaan. Ja, een mysterie is het....

In antwoord op uw vraag

Wanneer worden nieuwe bomen geplant in de laan van de gerooide lindebomen?

Die vraag wordt zeer regelmatig gesteld tijdens rondleidingen. Eigenlijk zijn we nog van de schrik aan het bijkomen. Toen de stronken van de bomen uit de grond werden getrokken, werd één ding duidelijk: de beslissing om te rooien was een juiste en we waren er gelukkig op tijd bij. De stronken waren nog maar zo weinig in de grond verankerd, dat zelfs het naastgelegen pad weinig of geen schade leed.

Nu de plantstroken zijn gefreesd en opgehoogd, gaan we een groenbemester, *Phacelia tanacetifolia*, inzaaien, om daarna de stroken een tijdlang met rust te laten. Wanneer er een nieuwe laan wordt geplant, hangt helemaal af van de verkrijgbaarheid van de gewenste soort. We gaan deze keer uit van bomen zonder mechanische gebreken, zaailingen. Dus de aanplant zal naar alle waarschijnlijkheid op zijn vroegst in 2027 plaatsvinden.

Kost de uitgave aan zo'n glossy Aesculus het Arboretum niet te veel?

Dat was de vraag van een bezoeker aan de balie. Als begunstiger betaal je minimaal 15 euro, waarvoor je een jaarkaart krijgt die twee personen gratis toegang geeft tot de tuin, én waarvoor je ook nog twee keer per jaar de Aesculus ontvangt. Kan dat wel voor dat geld, zo vertaalt ik de vraag van de bezoeker.

Allereerst wil het bestuur met de artikelen in de Aesculus, over de ontwikkeling in de tuin en stichting Arboretum, de binding bevorderen met vrijwilligers, begunstigers en sponsors. Hun aandacht en betrokkenheid bij de tuin willen we graag vasthouden.

Het blad dient ook promotiedoelen. De uitgave van het glossy magazine bevordert zeker ook de naamsbekendheid van het Arboretum. Wat betreft de drukkosten

is een uitgave in kleur niet veel duurder dan zwart-wit druk, terwijl het blad daarmee wel wint aan kwaliteit. En de inhoudelijke artikelen dragen bij aan de kennis over bomen en planten, een van de doelen van de stichting. Dit alles doen we met de onbezoldigde, vrijwillige bijdragen van schrijvers, correctoren, fotografen, redactie, vormgevers (zie het interview elders in deze uitgave) en bezorgers van het blad. Maar zonder de bijzondere steun van heel veel adverteerders zou het niet mogelijk zijn dit blad in deze vorm uit te geven.

Onder aan de streep kost een Aesculus dan toch nog 50 eurocent voor de stichting, plus eventueel de portokosten. Als u de Aesculus op prijs stelt, staat het natuurlijk vrij om jaarlijks iets meer dan 15 euro te betalen. Dat is altijd welkom!

In de volgende Aesculus beantwoorden we nieuwe vragen. Heeft u zelf een vraag voor Yvonne, mail hem naar redactie@arboretumoudenbosch.nl

VOL GAS VOORUIT MET BRANS AUTOSERVICE

www.BransAuto's.nl

GEBRUIKTE AUTO'S

BANDEN

UITLATEN

ONDERHOUD

REMMEN

APK

SCHOKBREKERS

SCHADEHERSTEL

Industrieweg 4 • 4731 SC Oudenbosch • Tel. 0165-318033 • gsm 06-29563929 • rob@bransautos.nl

500+ BIEREN | BASILIEKBIER | COCKTAILS | SHOTS | WIJNEN

DE FENKEL

Uw speciaalbier zaak van de gemeente
Halderberge en omgeving

Fenkelstraat 15, Oudenbosch | 06-21458263 | www.bierendelicatessen.nl

Particulieren | Bedrijven | Instellingen

TUINADVIES

TUINONTWERP

SIERBESTRATING

BOOMVERZORGING

AANLEG - ONDERHOUD

JAARCONTRACT

Trotse partner van
Arboretum Oudenbosch

De Gorzen 2
4731 TV Oudenbosch
T. 0165 31 87 11

www.blomhoveniers.nl